1923-чү илдән чыхыр.

АЗӘРБАЈЧАН

Азәрбајҹан Јазычылар Иттифагынын органы

6

ИЈУН

1972

57 94

5798

Бу нөмрәдә

ССРИ-нин јарадылмасынын 50 иллији

Әһмәд Мирзәҹәфәрли — Тамаранын дәфтәрчәси (очерк) 3

Мәстан Әлијев — Сөзүн өзәји. Тәзә фикрин бешији. Дарыхан одлар. Орда, биздән узагларда. Бизи сән нечә бир еләмишдин? Ишыг ајрычында. Баһарда инсан. Илһамла сөһбәт (ше'рләр) 9

Сүлејман Рәһимов — Гошгар гызы (роман — сону) 14

Зејнал Хәлил — Илк мәһәббәт. Шаирин вәтәни. Буз һаггында баллада. Чинарлар алтында (ше'рләр) 61

Ә. Әбүлһәсән — Утанчаг (повест — сону) 64

Әләкбәр Зијатај — Маһнылары дүнјанын. Сән ки, варсан, Хәзәрдә бир хәјал кәзир. Сәнсән (ше'рләр) 108

Манаф Сүлејманов — Киши демәз (һекајә) 110

Мәммәд Фаиг — Мачар гарачылары (ше'р) 118

Гулу Хәлилов — Бир гоча вар иди... (һекајә) 120

Мәммәд Аслан — Кизлән, кизлән, кәпәнәјим. Јашыл көрпү (ше'рләр) 126

Ҹәфәр Бағыр — Миниатүрләр . . . 127

Огтај Рза — Илису. Сәпир ишығыны (ше'рләр) 130

Таһирә Ҹәфәрова — Илк ешалон (һекајә) 131

Әнвәр Рза — Сизи көрәндә (ше'р) . . 136

Ајдын Маһмудоғлу — Күр (ше'р) . . —

Сүлејман Вәлијев — Гочаман јазычы, мүәллим 137

ССРИ-нин јарадылмасынын 50 иллији

Хәлил Әлимирзәјев — Ваһид гардашлыг аиләсиндә 141

Николај Тихонов — Ленин. Су ахтаранлар. Түркмәнсајағы бир ше'р. Белградда гызыл әскәрләрин мәзары. Һәјат күнәши. Јуху (ше'рләр) 149

Алексеј Сурков — Әскәр анасы. Сәнкәрдә (ше'рләр) 151

M.F.Axundov adına
Azərbaycan Milli
Kitabxanası

Бәкир НӘБИЈЕВ

ЛИРИКА, 1971

Партијамызын XXIV гурултајына Сов.ИКП Мәркәзи Комитәсинин һесабат мә'рузәсиндәки бөлмәләрдән бири белә адланыр: «Јени инсанын јетишдирилмәси коммунизм гуручулуғунда партијанын башлыча вәзифәләриндән биридир». Коммунизм гуручусу олан јени инсанын һәртәрәфли вә аһәнкдар инкишафыны тә'мин етмәк, ону идеја вә естетик сәвијјәси јүксәк олан бәдии әсәрләр әсасында тәрбијә етмәк идеоложи ишин ән ваҹиб саһәләриндән бириндә чалышан бәдии әдәбијјат јарадычыларынын мүгәддәс вәзифәсидир. Белә бир фикри сөјләмәјә һәр чүр әсасымыз вар ки, әввәлләрдә олдуғу кими 1971-чи илдә дә Азәрбајчан ше'ринин ән исте'дадлы нүмајәндәләринин јарадычылыг фәалијјәти мәһз бу истигамәтдә, һәм дә әсасән мүвәффәгијјәтлә давам етдирилмишдир. Кечән илин сонларында поезијамызда партијалылыг вә сәнәткарлыг мөвзусунда кечирилән пленумда Азәрбајчан совет ше'ринин мүасир кејфијјәтләриндән бәһс едиләркән көстәрилмишди ки, бунлар сосиалист варлығынын јүксәк естетик сәрвәт кими гијмәтләндирилмәсиндән, лирик гәһрәманын кениш ичтимаи мәзмун кәсб етмәсиндән, инсана, дүнјаја инам фикринин ше'рин башлыча мотивинә чеврилмәсиндән, әмәјин ән јүксәк көзәллик тимсалы кими тәрәннүмүндән, поетик вүс'әтдән, фикри-фәлсәфи дәринликдән, күчлү мүбаризә пафосундан ибарәтдир. Мүбалиғәсиз демәк олар ки, бүтүн бунлар кечән илин Азәрбајчан лирикасынын да башлыча сәчијјәви кејфијјәтләри олараг галмыш, бир сыра һалларда даһа да инкишаф етдириләрәк зәнкинләшдирилмишдир.

Ше'римиз кечән ил бөјүк јарадычылыг фәаллығы көстәрмишдир. Гочаман ел сәнәткары Ашыг Шәмширдән башламыш кәнчлик журналы «Улдуз»да илк ше'рләри дәрч олунан һәвәскарлара гәдәр поезијамызын бүтүн нәсилләринә мәхсус нүмајәндәләри јарадычылыг еһтирасы илә ишләмиш вә бир чох фәрәһли наилијјәтләр әлдә етмишләр. С. Рүстәм, Ә. Чәмил, М. Раһим вә З. Хәлилин мүасир варлығын ирәли сүрдүјү ваҹиб мөвзулара һәср едилмиш әсәрләри, Б. Азәроғлунун вә онун гәләм достларынын Ҹәнуб мөвзусунда ше'рләри, Ә. Күрчајлынын Күр чајыны Бакыја говушдуранлары мәһәббәтлә тәрәннүм едән силсиләси, Ч. Новрузун дағыдычы мүһарибәләрә гаршы күчлү е'тираз сәсини учалдан ше'рләри, Б. Ваһабзадә, Н. Хәзри, Габил, Н. Һәсәнзадә, Ф. Садыг вә Ф. Гоча лирикасынын ән јахшы нүмунәләри буна мисал ола биләр.

Мә'лум олдуғу кими, лирик ше'р шаирин шәхсән өзүнүн дүнјанын бәдии дәркинин ин'икасындан, онун дујғу вә дүшүнчәләр аләминин, әһвал-руһијјәсинин ифадәсиндән ибарәтдир. Епик вә драматик нөвләрә нисбәтән лирикада сәнәткарын фәрдијјәти, јарадычынын шәхсијјәти даһа бариз шәкилдә мејдана чыхыр. Шаирин өзүнүн харичи аләмә, ичтимаи варлыға, инсанлара, бејнәлхалг һадисәләрә, көзәллијә, тәбиәтә мүнасибәти, бүтүн бунлары гаврајыш вә ин'икас манерасы лирик ше'рин әсас хүсусијјәтләрини тәшкил едир. Бунунла белә, әсил сәнәткарын гәләминә мәхсус лирик ше'рдә дүнјаны шаиранә бәдии идрак, фәрди дујғу вә дүшүнчәләр аләми, нәһајәт, бүтөвлүкдә шаир әһвал-руһијјәси вә һәјәчанлары елә јүксәк бәдии сәвијјәдә, елә емосионаллыгла үмумиләшдирилмиш олур ки, күчлү ичтимаи мә'на кәсб едир, охучуларын да бөјүк әксәријјәти һәмин әһвал-руһијјә вә һәјәчанлара шәрик олур, мүәјјән бир мүддәт әрзиндә онлары өз дујғу вә дүшүнчәләри кими јашајыр. Лирик ше'рин әсил тә'сир гүввәси дә мәһз бу просесдә мејдана чыхыр. Бизим ән јахшы лирик ше'рләримиздә шәхсијјәтин талеји бүтөв бир нәслин талеји кими әкс олундуғундан тарихи бәдии һәгигәт гүввәси кәсб едир. Бурадан да лирик шаирин өзүнүн шәхсијјәти мәсәләси мејдана чыхыр. Јә'ни шаирин шәхси дујғулары, субјектив мүлаһизәләри нә дәрәчәдә марағлыдыр, һансы сәвијјәдәдир вә бунлар үмумијјәт үчүн, ҹәмијјәт үчүн, охучуларын бөјүк әксәријјәти үчүн чиддиәһәмијјәт кәсб едирми? Лирикамызда вәтәнпәрвәрлик вә вәтәндашлыг дујғуларынын ифадәсинә һәср едилмиш рәнкарәнк әсәрләр кифајәтдир ки, бу суала мүсбәт ҹаваб верилсин.

Азәрбајчан лирикасында Вәтән мәфһумунун варлығын өзүндән доған јени, даһа кениш вә дәрин ичтимаи мәзмун кәсб етдији һамыја мә'лумдур. Бу саһәдә мөвчуд олан күчлү ән'әнәләри инкишаф етдирмәк, совет вәтәнпәрвәрлији мөвзусуну јени рәнкләр вә бојаларла ишләмәк саһәсиндә наилијјәтләримиздән данышаркән Б. Ваһабзадәнин «Шәки» ше'рини хатырлатмаг јеринә дүшәрди. «Өзүнүз шәкили олдуғунуз һалда һәлә Шәкијә бир ше'р һәср етмәмисиниз» дејә килејләнән охучунун мәктубуна ҹаваб олараг јазылмыш бу әсәрин ады «Шәки» олса да әслиндә Бөјүк Вәтәнин тәрәннүмүндән ибарәтдир.

Мән һәм бакылыјам, һәм ләнкәранлы,
Кәнчәли, губалы һәм нахчыванлы.
Шәкили, ширванлы, гарабағлыјам.
Бүтөв Вәтәнимә бүтөв бағлыјам.
...Бир елдә доғулуб, хошбәхтәм ки, мән
Бөјүк бир Вәтәнә оғул олмушам.

Көрүндүјү кими, сәмими нијјәтлә јазылмыш охучу мәктубу даһа бөјүк вә даһа сәмими вәтәндашлыг дујғусунун ифадәси үчүн шаирин әлиндә васитә олмуш вә о, һәмин васитәдән истифадә едәрәк мәһдуд јерличилик тәәссүбкешлијини гәти сурәтдә писләмиш, вәтәнпәрвәрлик идејасыны она гаршы гојмушдур. Ше'рин сонунда биз бу фикрин даһа да инкишаф етдирилдијинин шаһиди олур, шаирин бөјүк вә вүс'әтли совет Вәтәни һаггында поетик гәнаәтләрини охујур, бурада јалныз гүввәтли дејилмиш тәк-тәк ифадә, мисра вә бејтләри дејил, бир күлл кими әсәрин өзүнү, онун мүвафиг јүксәклијә галдырылмыш мәтләбини, ҹөвһәрини бәјәнирик.

С. Рүстәм «Үрәк ағрысы» ше'риндә гоншу түрк халгынын башына кәтирилән фачиәләрдән тәлб јанғысы илә сөһбәт ачырса, Әһмәд Ҹәмил Парис коммунарларынын тарихи хидмәтләринин дәрин бир сәмимијјәт вә коммунист гүруру илә тәрәннүм едирсә («Коммунарлар 100 илдир вурушур јер үзүндә»), Һүсејн Һүсејнзадә «Ән бөјүк нәғмәмиз бејнәлмиләлдир» ше'риндә ҹәмијјәтимизин ән күчлү мә'нәви дајагларындан биринин өзүнә мәхсус орижинал поетик тәсдигини верирсә, Гасым Гасымзадә «Көј көлүн хәтринә» әсәриндә көзәллијә гәним кәсилмиш әлиәјри, виҹдансы напак адамлары дамғалајырса, Һикмәт Зија «Вјетнам фаҹиәси» әсәриндә гәһрәман бир халгын һагг ишинин гәләбәсинә инамыны бүтүн совет адамларынын арзусу кими үмумиләшдирирсә, бунлар вә бурада адыны чәкмәдијимиз чохлу дикәр әдәби фактлар лирикамызын вәтәндашлыг руһунун јүксәклијиндән, онун сијаси фәаллығынын ҹошгунлуғундан, әһатә вә мараг даирәсинин кенишлијиндән хәбәр верир, заманын мүһүм һадисәләринә гаршы радар һәссаслығы көстәрдијини сүбут едир.

* * *

Зәһмәткеш инсанын вә онун јарадычы әмәјинин тәрәннүмү совет поезијасы үчүн һәмишә баш мөвзу олараг галыр. Бу саһәдәки ән гијмәтли әсәрләрини сәнәткарларымыз һәлә бундан сонра јарадачаглар. Лакин кечән илин лирикасында да бу саһәдә марағлы тәшәббүсләр едилмишдир. Сүлејман Рүстәмин «Бүтүн үрәкләрдә севинч вар», Зејнал Хәлилин «Бағбанла сөһбәт», Әлаға Күрчајлынын «Бакылы Колумб», Әли Тудәнин «Фәһлә әлләри», Фамил Меһдинин «Сизсиз нәләр олармыш...», Муса Јагубун «Мүәллим өмрү» ше'рләриндә јарадычы әмәјин көзәллији, романтикасы, мә'налы зәһмәти илә Вәтәнимизин гүдрәтини вә көзәллијини артыран инсанлара мәһәббәт өз зәриф ифадәсини тапмышдыр. З. Хәлил адыны чәкдијимиз ше'риндә дағ дөшүндә, дәрәдә чәтин шәраитдә бағ салан бағбанла сөһбәт әсасында өз гәһрәманынын јени гуручулуг ишләри вә Вәтәни даһа да көзәлләшдирмәк һаггында гәнаәтләринин поетик ифадәсини вермишдир. Һәмишә ишин асанындан јох, чәтининдән јапышмаға адәт етмиш бу бағбанын бә'зи аталар сөзү вә мәсәлләрә дә өз бахышы, өз мүнасибәти вардыр.

Азачыг аш,
Ағрымаз баш!
—мәсәл олду дилләрдә.
Көнүл ачан шеј көрмәдик
обаларда, елләрдә.
Анчаг инди иш башгадыр.
Инсандакы күч, камал
Һәр чајда бир бәнд јарадыб,
Һәр обада бир чәлал.

Бу күнкү поезијанын гәһрәманы намуслу зәһмәтә даир халгын гәдим ән'әнәси үзәриндә јетишир. Лакин онун мәһз бу күнлә, јени һәјатла шәртләнән өз тәләбләри дә вар. Ше'рдән чыхан мә'на будур ки, «азачыг аш, ағрымаз баш»

мәсәлини бизим мүасиримиз варланмаг еһтирасыны тә'мин етмәк үчүн, ачкөз олдуғу үчүн дејил, һәјаты даһа да көзәлләшдирмәк мәгсәдилә, мүһити күлүстана чевирмәк гајәси илә рәдд едир.

Шаир-мүһәндис Әлиһәсән Нәчәфовун Абшерон, Бакы, нефтчи достлары, фәһлә севинчи һаггында әсәрләрини дә бурада гејд етмәк лазымдыр.

Лакин ахтаран, тәкмилләшән, сә'ј көстәрән бә'зи чаванлар фәһлә әмәји һаггында јаздыглары әсәрләриндә, хејли чохдан јарадычылыға башламыш Ә. Нәчәфову архада гојмушлар. Һафиз Әлинин «Мә'дәнчиләр» ше'ри, Сејфәддин Сәбајелин «Завод», «Чәкич», «Полад-әридән», «Торначы» миниатүрләри бу кәнч шаирләрин чидди ахтарышларынын сәмәрәсидир. Хүсусән, биринчи ше'р «полад чијинләринә әсримизин сөјкәндији» мә'дәнчиләр—Азәрбајчан фәһлә синфинин шанлы гвардијасы һаггында орижинал поетик сөз тә'сири бағышлајыр.

Бә'зи шаирләр әмәк мөвзусунда ше'рләринин гәһрәманларыны, онларын һәјатыны, ишини, мараг вә мүнасибәтләрини лазымынча өјрәнә билмәдикләриндән мүвәффәгијјәтсизлијә уғрајырлар. Јусиф Һәсәнбәјин «Кимдир гәһрәман», М. Асланын «Мүнасибәт», Кәрим Фаигин «Сүрүчү гыз» ше'рләри јарадычы әмәјин пафосуну она лајиг һәрарәтлә, поетик тәравәтлә әкс етдирмәдији үчүн зәифдир. Биринчи ше'рдә дејилир ки:

Тикинтијә кәлди гыз,
Бир әлиндә фото-апарат,
Бир әлиндә гәләм-кағыз.
Нәзәр салды даш верәнә,
Даш јонана,
Һөркү үстә семент чәкиб
Даш јонана, даш гојана.

Бу ше'рин гәһрәманы журналист чох нашыдыр. Мәсәлән, о, барәсиндә јазмаға кәлдији тикинтинин адамларына белә бир суал вермәји өзүнә рәва билир: «Дајы, очерк јазырам, гәһрәман һансыныздыр, билмәк олмаз?». Тәбиидир ки, о, һеч кәсдән өз суалына истәдији чавабы ала билмир. Шаир дә, журналист дә белә гәрара кәлирләр ки, бурадаки адамларын һамысы гәһрәмандыр. Буна көрә дә гыз «елә һәмин күн» бүтүн коммунист әмәји бригадасындан очерк јазыр. Адичә фактлары топламағы, өз објектини әмәлли-башлы өјрәнмәји бачармајан журналистин бир нечә дәгигә әрзиндә тикинтидән алдығы тәәссүрат әсасында јаздығы очеркин сәвијјәси дә јәгин ки, бу ше'рин өзүнүн сәвијјәси кими ашағы олачагдыр. Јусиф Һәсәнбәј өз әсәрини «Кимдир гәһрәман» адландырмышдыр. Бизә елә кәлир ки, бу суалы тәкчә журналистә дејил, бу ше'рин өзүнә дә, онун мүәллифинин бә'зи әсәрләринә дә вермәк олар. Јә'ни о, башга сәпкили ше'рләриндә мүәјјән дәрәчәдә мүвәффәг олурса да («Даш күчә вә баш күчә»), мүасир зәһмәт адамынын сурәтини, даһа доғрусу, онун поетик ифадәсини тапмагда һәлә чәтинлик чәкир.

* * *

Давид Кугултинов РСФСР Јазычылар Иттифагынын пленумундакы мә'рузәсиндә демишдир: «Әмәкдә кечән тәрчүмеји-һал инсанын ләјагәтинә дәлаләт едир. Лакин... алдығы тәрбијә, ушаг икән динләдији маһнылар, һәлә еркән јашларында гәлбинә тохунан бир сөз, ешитдикләринә вә көрдүкләринә гаршы јүксәк дәрәчәдә һәссаслыг, һәјатын даһа бөјүк мә'нәви тәәссүратларыны гаврамаг үчүн дахили аләминин тәшәккүлү, бир сөзлә, гәлбин тәрчүмеји-һалы мәсәләси шаир үчүн һеч дә онун әмәк тарихчәсиндән аз әһәмијјәтли мәсәлә дејилдир. Мүстәгил дүшүнмәји, мүстәгил көрмәји бачармаг лазымдыр. Дүнјаја башгасынын көзләри илә бахан, өзкәнин еһтирасындан илһамланан адам һеч вахт үрәкләрә тә'сир едән чанлы әсәр јарада билмәз».[1]

Тофиг Бајрам, Мәммәд Араз, Фикрәт Садыг, Фикрәт Гоча, Чабир Новруз, Мәстан Әлијев, сыраларымыздан вахтсыз кетмиш Әли Кәрим кими шаирләрин әмәк тәрчүмеји-һаллары, әлбәттә, марағлыдыр. Онларын тәмсил етдији нәслин бармаглары гәләм тутмаға мачал тапмамыш котан дәстәјиндән јапышмалы олмуш, «Кос алды гач» вә «Дирә дөјмә»-нин ләззәтини дадмамыш дәзкаһ ишләтмәли олмушду. Һәмин кәнчләрин гәлбинин тәрчүмеји-һалы да мәһз варлығын өзүндән мајаланмышдыр. Лакин онларын һәрәси гәлбини, дујғу вә дүшүнчәләр аләмини, өз јолу илә зәнкинләшдирмишдир. Чүнки дүнјаја башгасынын нәзәрләрилә дејил, мәһз өзләринә мәхсус бучаг алтында бахмағы бачармышлар. Әлбәттә, онларын һәјатда контурларыны јахшы сечә билмәдикләри, бә'зән һәтта јанлыш көрдүкләри мәгамлар да олмамыш дејил, лакин заман кечдикчә бу бахыш биллурлашмыш, сәррастлашмыш, һәр бир шаирин өз көрүмүнү поетик чәһәтдән дүз көрүм кими камилләшдирмәјә имкан вермишдир. Буна көрә дә онларын ән јахшы әсәрләри тәкчә һәмин шаирләрин анкет мә'луматында үзә чыхан тәрчүмеји-һалыны дејил, ејни заманда поетик өзкөрүмүнү тә'мин етмиш мә'нәви тәрчүмеји-һалынын да зәнкинлијиндән хәбәр верир. Мисал үчүн, сон илләрдә өз әсәрләринин идеја-бәдии сәвијјәсини хүсуси сә'ј илә јүксәлдән Тофиг Бајрамын ше'рләрини алаг. Онун «Өмрүмә бир күн галмыш...» әсәринин башлығыны охујуб вахтсыз өлүм тәһлүкәсинин доғура биләчәји аһ-налә, гәмкәдәр нотларынын ифадәсини көзләјәнләр, јанылырлар. Әслиндә бу ше'р һәјатымызы, инсанлары сабаһ бу күн олдуғундан гат-гат көзәл көрмәк истәјән мүасир шаирин чанлы вәтәндашлыг дујғуларынын ифадәсидир, шаир мәрданәлијинин вә онун зәнкин мә'нәви тәрчүмеји-һалынын тәзаһүрүдүр. Мәстан Әлијевин «Шаир кишилији» ше'ри дә бизә мәһз бу чүр тә'сир бағышлады.

[1] «Литературнаја Россија», 24 декабр, 1972-чи ил.

Белә бир чәһәти јәгин бүтүн ше'р һәвәскарлары мүшаһидә едирләр ки, Әли Кәримин әсәрләри сон вахтлар онун сағлығында олдуғундан даһа интенсив чап едилир. Әлбәттә, ики-үч илдә охудуғумуз әсәрләри ичәрисиндә елләләри вар ки, мүәллиф өзү онлары чап етдирмәзди. Лакин Әлинин јадикарлары арасында еләләри дә чохдур ки, онлары накам шаирин ишыға чыхармадығына һејрәт едирсән. Онун кечән ил чап олунмуш көзәл әсәрләри арасында «Өлүмдән сонра» башлығы алтында верилмиш ики миниатүр парча вар. Онлардан бириндә дејилир:

Нә хошбәхт имишәм бир заман, аллаһ,
Хәбәрим олмајыб бу сәадәтдән...
Ичдијим о су да сәадәт имиш.
Ишә кетмәјим дә, гајытмағым да,
Она бахмағым да сәадәт имиш,
Ону јухусундан ојатмағым да.
Дүнја башдан-баша сәадәт имиш,
Мәнсә бу дүнјанын гојнундајаммыш.

Бу сәтирләр һәјаты севмәк, ону гәдиршүнаслыгла јашамаг, бу күнүмүзүн мәишәт адиликләриндәки көзәллији дујмаг, гаврамаг, тәрәннүм етмәк һаггында бүтүн бунлардан дојмамыш кедән Әли Кәримин өз гәләм јолдашларына поетик вәсијјәти тә'сири бағышлајыр. Сәлигәсиз бир ше'ри редаксијадан мәнфи чавабла кери гајтарылдығы үчүн аз гала дүнјанын ән зәрәрдидә адамына чеврилиб бүтүн мүһитә гара ејнәк архасындан бахан, доғулдуғу, боја-баша чатдығы кәндә али тәһсилли мүтәхәссис кими тә'јинат алан, лакин шәһәрдә галмаг үчүн дәридән-габыгдан чыхан, аһ-налә вә шикајәтләри илә мүвафиг идарәләри зинһара кәтирән бә'зи үздәнираг кәнчләр Әли Кәрим ше'ринин ишығы алтында нә гәдәр чылыз, нә гәдәр анохроник көрүнүрләр!

Мә'нәви тәрчүмеји-һалын зәнкинлији, фәрди поетик бахыш јарадычылығын бүтүн саһәләриндә өзүнү көстәрән бир кејфијјәтдир. Ф. Садығын «Бәнзәтмә» адлы беш сәтирлик бир ше'ри вар. Бу кичик ше'р поетик ән'әнәјә мүрачиәт едиб ондан јарадычылыг јолу илә фајдаланмағын мараглы нүмунәләриндән биридир:

Оғлаға гузу демәди о Дәдә Горгуд,
Көдәјә узун демәди о Дәдә Горгуд,
Бүтөвә дилим демәди о Дәдә Горгуд,
Надана алим демәди о Дәдә Горгуд,
Ким деди бәс?

Азәрбајчан халг јарадычылығы илә бу вә ја дикәр дәрәчәдә тәмасда олуб Дәдә Горгудла әлагәдар рәвајәтдән бу ше'рдә истифадә едилмиш мәшһур бәнди әзбәр билмәјән тапылмаз:

Кәлинә ајран демәдим мән Дәдә Горгуд,
Ајрана дојран демәдим мән Дәдә Горгуд.
Ијнәјә тикән демәдим мән Дәдә Горгуд.
Тикәнә сөкән демәдим мән Дәдә Горгуд.

Халг мүдриклијинин ифадәси олан бу сәтирләрә Фикрәт Садыг өз ше'ринин дүшүндүрүчүлүк гүввәсини артырмаг, ону даһа да тә'сирли етмәк үчүн мүрачиәт етмиш, әдаләт наминә көстәрмәк лазымдыр ки, чох јахшы да сәмәрәсини көрмүшдүр. Шаир диггәтимизи Дәдә Горгуддан белә давам едиб кәлән, бизим совет варлығымызда исә ичтимаи һәјатымызын јүксәк ганунларына чеврилән мә'нәви принсипләрин бә'зән позулмасы һалларына јөнәлдәрәк «Ким деди бәс?!» нидасы илә охучуларыны дүшүндүрүр, онларын вәтәндашлыг дујғуларыны еһтизаза кәтирир. Ән азы мин иллик бир тарихә малик «Дәдә Горгуд» дастанларынын мүдриклик мотивләринә әсасән јазылмыш һәмин ше'рин мүасирлији дә, зәннимизчә, елә бундадыр.

Үмумијјәтлә, мүасирлик јалныз јашадығымыз күнләри әкс етдирән әсәрләрин дејил, тарихи кечмишә һәср олунмуш ше'рләрин дә ән јахшылары үчүн сәчијјәви олан бир кејфијјәтдир. Халгын кечдији мүбаризә јолларыны тәрәннүм едән лирика нә заманса баш вермиш тарихи һадисәни садәчә јада салмагла, јахуд ону әһја етмәклә мәһдудлашмыр. Тарихә мүрачиәт едәндә дә әслиндә шаир үзүнү кәләчәјә тутур; тарихимизи горујуб сахлајан бу күнү галдырыр; о бу күнү ки, даһа көзәл олан сабаһымыз үчүн ишләјир. Бу әсәрләрин дахили мәнтиги белә бир баш хәтти әсас тутур ки, бу күнүн өзү дә сабаһ тарихә чеврилиб өз көзәл ән'әнәләри илә коммунизм кәләчәјимизә хидмәт едәчәкдир. Бу күнүн мүәјјән чәтинликләрини арадан галдырмаға, гүсурлара гаршы барышмаз вә амансыз олмаға мәсәләнин мәһз бу чүр гојулдуғу әсәрләр көмәк едә биләр. Бу чәһәтдән лирикамызда вәрәсәлик дујғусунун гүввәтли олдуғуну гејд етмәк ваҹибдир. Азәрбајчан шаирләри ингилаби мүбаризәнин аловлары ичәрисиндә бу күнкү һәјатымызын бүнөврәсини гојмуш бабалары, Бөјүк Вәтән мүһарибәси чәбһәләриндә бәшәријјәти фашизм әсарәти тәһлүкәсиндән хилас едән аталары вәтәндаш гүруру илә хатырлајыр, онларын тарихи гәһрәманлыгларыны һәрарәтлә тәрәннүм едирләр. Бу нөгтеји-нәзәрдән Ә. Чәмилин «Коммунарлар јүз илдир вурушур јер үзүндә» ше'ри нәзәри хүсуси чәлб едир. Бу әсәрдә адамлар, һадисәләр, јер адлары, бир сөзлә, Парис Коммунасы илә әлагәдар конкрет факт-

лар мүвәффәгијјәтлә ше'рин тохумасына дахил олуб, онун бәдии компонентләринә чеврилмишдир. Лакин әсәрин күчлү чыхмасы үчүн бунлар кифајәт етмәзди. Бизчә һәмин ше'рин тә'сир гүввәси башлыча идејанын поетик ифадәсиндәки мүасирликдәдир; јүз ил әввәл баш вермиш бөјүк тарихи һадисә илә јашадығымыз күнләр арасындакы, сабаһ шанлы тарихә чевриләчәк бу күнкү дүнја азадлыг һәрәкаты арасындакы мә'нәви әлагәләрин шаиранә ин'икасындадыр.

Зејнал Хәлилин «Дағ меһи», Ислам Сәфәрлинин «Араз јадыма дүшүр», Хәлил Рзанын «Гыјмадын», Фамил Меһдинин «Салам, мәним әзизләрим» әсәрләриндә вә бә'зи дикәр ше'рләрдә дә бу сағлам идеја руһу өзүнү ашкар бүрузә вермәкдәдир.

«Әзиз гардашлар! Сиз өз ганыныз һесабына вәтәни мүдафиә етдиниз. Вәтән өвладлары сизи өз гәлбиндә әбәди јашадачагдыр!». Бу сөзләр Бөјүк Вәтән мүһарибәси чәбһәләриндә һәлак олмуш һәмјерли дөјүшчүләрин шәрәфинә Ағчабәди рајонундакы «Правда» колхозунун паркында учалдылмыш абидәјә һәкк едилмишдир. Бу абидәни зијарәтә кәлмиш шаирин мисраларына диггәт един.

Салам, мәним доғмаларым, әзизләрим!
Салам, мәним Бабәкләрим, Меһдиләрим,
Һәзиләрим!
Муғанлынын, Шаһсевәнин, Тәзәкәндин
Шир биләкли, мәрд үрәкли оғуллары,
Нәнәләрин, бибиләрин түкәнмәјән
нағыллары,
Оғулларла ејни јашлы, ај аталар,
Кен синәли чатма гашлы, ај аталар.
Нәвәләрин иткин дүшән бабалары,
Мәрмәрләшән, һејкәлләшән бабалары.

Фамил Меһдинин ше'рини охујаркән биздә елә бир тәсәввүр јаранды ки, куја колхоз паркындакы абидә илә бу әсәр елә бир вахтда, бир јердә јараныблар. Абидәнин поетик һәллини тамамлајан һәмән ше'рдә Фамил белә бир фикри мүвәффәгијјәтлә үмумиләшдирә билмишдир ки, Вәтән наминә, халгын сәадәти наминә көстәрилән һүнәрин өмрү битмәз-түкәнмәздир, онун бирчә мејары вар: әбәдијјәт!

Чабир Новрузун «Өмрүмүзүн илк үнваны» силсиләсиндән чап етдирдији «Ајлар өтәр, илләр кечәр», «Мин-мин јадын ичиндә» ше'рләри дә бу чәһәтдән мараглыдыр. Бу ше'рләрдә Чабир ана характеринин чизкиләрини јаратмаға тәшәббүс едир. Мәһз Гәрби Берлиндә, «Мин-мин јадын ичиндә», әгидә вә мәсләк рәгибләримизин арасында Азәрбајчан шаиринин ананы хатырламасында дәрин бир мә'на вар. Совет Вәтәнимизин бүтүн кушәләриндә олдуғу кими, Азәрбајчанда да артыг сачлары ағарыб, бели бүкүлмүш чох-чох аналарын синәсинә чалынчарпаз чәкилмиш оғул дағы мәһз о тәрәфләрдән аловланан сон мүһарибәнин вурдуғу јаралардыр.

Илин ән јахшы әсәрләриндән олан «Араз јадыма дүшдү» ше'риндә И. Сәфәрли совет халгынын мә'нәви-сијаси бирлијиндән һәрарәтлә данышыр. Онун Араз бојунда доғулан гәһрәманыны мүһарибә нәһринин кур далғалары Дон, Волга, Днепр, Днестр чајларына апарыб чыхарыр. Азәрбајчанлы чәнкавәр бөјүк совет Вәтәнинин мүгәддәс суларыны натәмиз дүшмәндән Араз гәзәби илә тәмизләјир.

Тәәссүф ки, кечән мүһарибәдән бәһс едән, онун јараларыны хатырладан әсәрләрин һеч дә һамысы мүвафиг сәвијјәдә дејилдир. Мисал үчүн Давуд Ордубадлынын «Оғуллар» ше'рини нәзәрдән кечирәк:

Ананын бир оғлу өлдү чәбһәдә,
Бир оғлу евиндә јаратды, гурду.
Һәр ики өвлады ајын башында
Онун гуллуғунда дајанды, дурду.

Биринин анаја севинч бәхш едән
Шәрәфли зәһмәти, әмәји олду.
Биринин һүнәри, гәһрәманлығы
Ананын әбәди көмәји олду.

Бири өзү кәлди һәр ај јанына,
«Бу хәрчлик, бу чораб, бу да дон!»—
деди.

Биринин сөзүнү барат кәтирән
Меһрибан, күләрүз почталјон деди.

Әлбәттә, биздә Бөјүк Вәтән уғрунда һәлак оланларын аиләсинә мүавинәт мәсәләси дүнјанын һеч јериндә олмајан дәрәчәдә јүксәк мә'нәви принсипләрә әсасланыр. Лакин ше'рдә мүһарибә дөврүнүн әкс-сәдасы, ана гәлбинин фачиәси кими вачиб бир мәсәләнин јалныз пенсија китабчасынын вәрәгләри арасындан ишыгландырылмасыны нә дәрәчәдә поетик һесаб етмәк олар? Ахырынчы бәнди бир дә нәзәрдән кечирдикдә көрмәк чәтин дејилдир ки, мүәллиф ана гәлбинин көјнәмәләриндән, ади бир мәишәт мәсәләсиндән данышырмыш кими, һәр чүр емосијадан узаг, сојуг, аз гала биканә бир аһәнклә бәһс едир ки, бу да зәннимизчә, әсла мәгбул дејил.

* * *

Јарысы сәнкәрдә,
Јарысы хитабәт күрсүсүндә
Кечән өмрүмүн
Гочалығы јох,
Кәнчлији јох.
Бир өмрү илләрә нечә бөләсән ки,
бир күн дә динчлији јох.
Дүнәнки сәнкәримдир
букүнкү јазы масам.
Узунлу, гысалы атәш хәттидир
мисраларымын дүзүмү.
Мән јазмасам,
Чәбһәмизин бир сәнкәри сусар јәгин,
дүшмән ајаг көтүрәр үстүнә вәтәнин.

Дәјишәр мә'насыны
Үмид долу, инам долу,
мәни һәјата, дөјүшә сәсләјән кәдәр.
Сонра јүз ил јаша,
кимә кәрәкдир
одун кими
бири-биринин үстүнә јығылмыш илләр?
Мән јарым әср јашамышам.
Билмирәм аз, ја да чохдур.
Фәгәт буну билирәм:
кәдәри севинчлә,
һичраны вүсалла,
әвәз етмәјинчә,
өлмәјә һаггым јохдур!

Бунлар вахты илә, 1941-чи илдә Әрдәбил сәнкәрләриндә бөјүк ифтихар вә чәсарәтлә «мән нә султан, нә падшаһ, нә сарај шаиријәм» дејә һајгыран Азәроғлунун јарадычылығындакы баш хәттин нечә еһтирасла, ардычыллыгла давам етдирилдијинә көзәл нүмунәдир. Азәроғлу даим ахтарышда вә инкишафда олан бир сәнәткардыр. Онун сон бир илдә чап етдирдији әсәрләринин бәдии тә'сир күчү хејли артмыш, мәфкурәви сигләти даһа да санбаллы олмушдур. Шаирин сөз үзәриндәки ишинә бир чох гәләм достлары һәсәд апара биләр. Онун илк бахышда һәчмчә ири көрүнән ше'рләриндә дә артыг сөзә раст кәлмәк чәтиндир. Дахили мәнтиг, фикри ајдынлыг әсас идејанын ифадәси олан бәдии образларын тәдричлә инкишафы, динамизм вә ојнаглыг, бәдии тамлыг Азәроғлу ше'рләринин сәчијјәви әламәтләридир. Онун «Гибтә» ше'ри онсуз да өз наилијјәтләри илә һазырда кениш тәгдир олунан Иран Азәрбајчаны поезијасынын чох кениш потенсиал гүввәјә малик олдуғуну нүмајиш етдирди.

Тәәссүф ки, бир мә'рузәнин һүдудлары дахилиндә Азәроғлунун һикмәтли лирикасынын хүсусијјәтләри һаггында Ә. Тудәнин ахыр вахтларда хүсусилә күчләнмиш јарадычылыг фәалијјәти һаггында, Мәдинә Күлкүн ше'рләринин зәрифлији вә әлванлығы һаггында, нәһајәт, Сөһраб Таһирин «Ана» силсиләси үчүн сәчијјәви олан мүгәддәс һәсрәтин шаиранә ифадәси һаггында мүфәссәл данышмаға имканымыз јохдур.

* * *

Көркәмли франсыз әдәбијјатшүнасы Жорж Помпиду (о һәм дә Франсанын президентидир) өзүнүн тәртиб етдији «Франсыз поезијасы антолокијасы»на мүгәддимәдә көстәрир ки, әкәр бир рәсм әсәриндә, симфонија јахуд романда поезија јохдурса, бу, һәлә о демәк дејил ки, һәмин рәсм әсәринә тамаша етмәк, симфонијаны динләмәк, романы исә охумаг олмаз. Инчәсәнәтин башга нөвләри үчүн поезија мәчбури тәләб дејил. Бурада јарадычылыг гүдрәтинин вә сәнәткар камиллијинин олмасы кифајәтдир. Поезијадан мәһрум олан ше'р исә өлү мәхлуг кими бир шејдир вә буна көрә дә әсла мәгбул дејил. «Әкәр һәр һансы бир ше'р, јахуд ше'рин тәк бирчә мисрасы охучуну тәлатүмә кәтирирсә, ону ади тәсәввүрләринин мәнкәнәсиндән чыхарыб гәлбинин телләрини бөјүк арзулар мәгамында көкләјә билирсә, јахуд... инсаны өз «мән»инин дәринликләринә нүфуз едиб маһијјәтини вә талејини она көстәрмәјә гадирдирсә, белә бир әсәрдә поезијанын нәинки варлығы, һәтта мүвәффәгијјәти көз габағындадыр»[1]. Чох тәәссүф ки, бу күн биз 1971-чи илин лирикасынын наилијјәтләрилә јанашы онун елә ше'рләриндән дә данышмалы олачағыг ки, һәмин әсәрләрдә мәһз... поезија азлыг едир. Һәм дә бу чәһәт јалныз кәнчләрин дејил, бә'зи тәчрүбәли сәнәткарларымызын да ајры-ајры әсәрләриндә өзүнү көстәрмәкдәдир.

Халг шаирләримиз С. Рүстәм вә М. Раһим Азәрбајчан совет поезијасынын гүввәтли сүтунлары, онун илк тәшәккүл дөвүндән јашадығымыз күнләрә гәдәр фәал чалышан көркәмли хадимләридир. Һәрәсинин өзүнә мәхсус јарадычылыг манерасы, севимли мөвзулары, бәдии тәсвир үсуллары вә аһәнки олан бу шаирләр 1971-чи илдә дә пәрәстишкарларыны фәрәһләндирән бир сыра мараглы ше'рләр јазмышлар. Сүлејман Рүстәмин «Көр нә хошбәхтәм», «Сәнәт вә мәһәббәт» әсәрләри, Чәнуб мөвзусунда јаздығы ше'рләри, М. Раһимин «Олсун», «Ше'р», «Ешгин тәнтәнәси», «Хар нә үчүн олурсан» әсәрләри вә бә'зи дикәр ше'рләри буна мисалдыр. Бу әсәрләри көстәрир ки, С. Рүстәм вә М. Раһимин ше'рләриндәки лирик «мән» јүксәк инсани гајәләримизин ифачысы олмаг е'тибары илә санбаллыдыр вә мүасир ше'римизи тәмсил етмәјә тамамилә һаглыдыр. Инди Азәрбајчан охучусу илә адыны чәкдијимиз шаирләрин гаршылыглы мүнасибәтләри елә бир сәвијјәјә кәлиб чатмышдыр ки, ше'р һәвәскарлары өз севимли мүәллифләриндән јалныз јүксәк кејфијјәтли әсәрләр көзләјир, онлардан һәм идеја, һәм дә бәдии чәһәтдән мүкәммәл ше'рләр истәјирләр. Тәәссүф ки, охучуларын бу һаглы арзулары бә'зән тә'мин олунмамыш галыр. Мәсәлән, М. Раһимин Түркијә сәфәринин тәәссүраты әсасында јаздығы ше'рләри алаг. Ачыг дејәк ки, һәмин әсәрләрин бәдии сәвијјәси бизи тә'мин етмәди.

«Ораг-чәкичим мәним» адлы биринчи ше'рини М. Раһим өлкәмизин фәһлә вә кәндлиләринин сарсылмаз бирлијини, совет вәтәндашы гүруруну тәрәннүм кими мүһүм бир мәсәләјә һәср етмишдир. Мә'лум олдуғу кими, бу саһәдә совет поезијасынын чох зәнкин вә гијмәтли ән'әнәләри вардыр. В. Мајаковскинин «Совет паспорту» ше'риндәки һәјати пафос, сијаси кәскинлик, бөјүк усталыгла тапылмыш вә әксәријјәти јени олан бәдии тәсвир васитәләри, К. Симоновун «Достум Сәмәд Вурғунун Лондондакы зијафәтдә

[1]«Литературна газета», 30 сентјабр 1971-чи ил.

нитги» ше'риндәки бә'зән бир-ики сәчијјәви чизки илә чәкилмиш инсан характерләри, С. Вурғунун «Авропа хатирәләри»ндәки поетик вүс'әт мигјасы илә јанашдыгда «Ораг-чәкичим мәним» әсәринин зәифлији даһа бариз шәкилдә мејдана чыхыр. «Мәни кеч бурахдылар» ше'риндәки мотивләр исә сәнәткарлыг чәһәтдән кифајәт гәдәр әсасландырылмамышдыр. Мүасир Түркијәјә, онун һәјатына, харичи империалистләрин бу өлкәдә төрәтдији чинајәтләрә даир ше'рдә охудугларымыз һәмин өлкә һаггында билдијимиз ади гәзет мә'луматындан сечилмир.

Инчә түрк гызына јолда сөз атан
Мән олмадым, кефли американ олду.
Кечә мејханәдә туфан гопаран
Мән дејил, әчнәби бир чаван олду.

Бу сәтирләрдә бу күнкү кәркин тәзадлар Түркијәсинин, онун үрәкләрә од салан ачыначаглы вәзијјәтинин бир поезија әсәриндән тәләб олунан мәнзәрәси көрүнмүр, көрдүкләрини мүасир совет шаири мөвгејиндән гәзәблә көстәрән сәнәткарын һәрарәтли нәфәси дујулмур, одур ки, бүтүнлүкдә ше'рдә барәсиндә сөһбәт кедән реал һәгигәтләр дә бәдии һәгигәтләр сәвијјәсинә галха билмир.

Бир гәдәр јухарыда биз харичи сәфәрләр нәтичәсиндә совет шаирләринин јазмыш олдуглары бә'зи әсәрләрин адыны чәкмишдик. Әлавә етмәк истәрдик ки, мөвзу, објект, мотив, һадисә вә әһвалат һеч заман бир шаирин монополијасы олараг галмыр. Лакин мөвзуну, објекти, мотиви, һадисә вә образы јенидән ишләдикдә елә әсәр мејдана чыхармаг тәләб олунур ки, һәр чәһәтдән јени, јүксәк вә гүввәтли олсун. Тәәссүф ки, харичә сон сәфәрин тәәссүраты әсасында јаздығы ше'рләр М. Раһимин өз јарадычылыг имканлары илә мүгајисәдә зәифдир.

Сағ јанымда олан полис мә'муру
Мәни сејр едирди көмрүкханада.
О бир гәдәр чидди, бир гәдәр гуру
Бахырды, һалында гәрибә әда.
(«Ораг-чәкичим мәним»)

Лиман фәһләләри, белә сандылар,
Ше'римлә билдирәр е'тиразыны.
Бир заман бу сајаг, белә сандылар,
Орда диндирмәјим ше'р сазымы.

Рәғбәт ојатмырды демәк бу сәфәр,
Тәрпәнмәјирди һеч бир јол түкләри.
Бәлкә дејирдиләр јаза бир сәһәр,
Иш үчүн харичә кедән түркләри.
(«Мәни кеч бурахдылар»)

Бу мисралар поетик мүкәммәлик нүмунәси кими гәбул едилә биләрми? Әлбәттә, јох.

Јахуд, С. Рүстәмин «Оғурлаја билмәзләр» адлы сүжетли ше'рини алаг.

Оғурлаја биләрләр варымы,
дөвләтими.
Оғурлаја билмәзләр мәним сәадәтими.
...Оғурланмаз һеч заман амалым,
мәһәббәтим.
Севинчим, сәадәтим, мәсләким,
һәгигәтим!

Бу сүжетли ше'рдә сүжет вә үмумән композисија натамамлығы нәзәрә чарпыр. Лирик гәһрәманын дедији мә'налы сөзләр бу ше'рин маһијјәтиндән доғмур; онлар өзлүјүндә мараглы, кәрәкли сөзләрдир вә һәмин сөзләрин ифадә етдији фикри бу зәиф ше'рин бүнөврәси үзәриндә гурмаға еһтијач јох иди.

Мә'лум олдуғу кими, 1971-чи илдә С. Рүстәмин бир чох гәзәлләри дә чап едилмишдир. Шаир өз гәзәлләриндә дә башлыча мөвзуларына садигдир. О, Вәтәни, халгын фираван һәјатыны тәрәннүм едир. Аразын о тајындакы гардашларымызын фачиәсинә јаныр, мәишәтдә өзүнү көстәрән бә'зи гүсурлары, вахты кечмиш адәтләри, инсаны алчалдан дујғулары гырманчлајыр. Мир Меһди Сејидзадәнин, Сејидағанын гәзәлләриндә исә әсасән мәһәббәт дујғулары тәрәннүм олунур. Лакин гәрибәдир ки, биздә поезијанын чох күчлү ән'әнәләри олан бу көзәл жанрында гүввәтли әсәрләр надир һалларда јараныр. Көрүнүр, бә'зи шаирләримиз әрузун бу вә ја дикәр бәһринә бәләд олмағы гәзәлханлығын башлыча шәрти һесаб едир, јени, орижинал тәсвир вә ифадә васитәләри ахтармагла аз мәшғул олурлар. Бирчәји ағармыш «күлү-рә'налар» вә «дилбәри-зибалар», саггалы ағармыш «ашиги-зарлар», гулаглары дөјәнәк етмиш «аһи-шәрарбарлар» М. Сејидзадәнин гәзәлләриндә баш алыб кедир. Нәинки сөз вә ифадәләр, пријомлар, һәтта бә'зән бир гәзәлин аз гала бүтөв образлар аләми дә бу вә ја башга шәкилдә тәкрар олунур. Мәсәлән М. Сејидзадәнин «севәндән» рәдифли гәзәлинин шаһ бејти беләдир:

Мир Меһди, кәрәк ашиг олан чаныны
версин,
Ашиг ола билмәз, дејирәм, чаны
севәндән.

Фүзулинин «севәр» рәдифли мәшһур гәзәлиндә дөрд јүз ил әввәл бу поетик мәтләб өзүнүн белә классик ифадәсини тапмышдыр:

Чаны ким чананы үчүн севсә, чананын
севәр,
Чаны үчүн ким ки, чананын севәр,
чанын севәр.

* * *

Бә'зи Азәрбајчан шаирләринин әсәрләриндә лирик гәһрәман јаратмаг сә'јләри илә бу сә'јләрин нәтичәләри арасында бир ујғунсузлуг мүшаһидә олунур. Илк бахышда мүәллиф санки охучулары үчүн дә мараглы олан мәсәләләрдән бәһс едир, лакин нәтичәдә мә'лум олур ки, онун бүтүн чидди-чәһди өзүнү, өз фәрдијјәтини тә'рифләмәк, өз ады, әмәли, характери, шакәри вә с. әтрафында шөһрәт ореолу јаратмагдан ибарәт имиш. Ибраһим Кәбирлинин кечән ил чап олунмуш ше'рләрини бу нөгтеји-нәзәрдән тәһлил етмәк ибрәтамиз нәтичәләр чыхармаға әсас верир.

Мәнә бәләд олан кәс,
Истиганлы, сөзүбир
Инсан кими танынмыш.
...Мән һәр әлдән тутанда
Тәзә мә'на ганырам.
(«Сөнмүр ки, сөнмүр»)

Һәр чығыра әлимлә
Һиссими сәпмишәм мән,
Һәр чығыра од рәнкли
Изими сәпмишәм мән.
(«Чығырларым»)

Үрәјимдә һамы үчүн
Тәзә дәјмиш сөзүм дурур.
Мин-мин очаг галамагчүн
Одум дурур, көзүм дурур.
(«Көрпү гурмаг истәјирәм»)

Билмәјәнләр, дејим, билсин —
Мән гајаја сөјкәнмишәм,
Далғалары јери дөјән, көју дөјән
Бир дәрјаја сөјкәнмишәм.
Мәним архам — е'тибарлы,
Мәним архам — дәјанәтли,
Көј чүссәли, јер вүс'әтли!
Мәним архам нур дәрјасы!
(«Мәним архам»)

Бурајадәк биз елә билирдик ки, шаир Вәтәнини, халгыны тәрәннүм едир, лакин ше'рин сонракы мисраларындан ајдын олур ки, әслиндә И. Кәбирли өз вәрдишини, өз ишини тә'рифләјирмиш. Шаирин буна, әлбәттә, һаггы вар. Лакин тәвазөкарлыг јахшы шејдир. Көрәсән И. Кәбирлинин көрдүјү иш үчүн «көј чүссәли, јер вүс'әтли» тәшбеһләри, «далғалары јери-көју дөјән бир дәрја» бәнзәтмәси чох дејилми? Мирзә Әләкбәр Сабир өзүнү бир гочаман дağа бәнзәтмишди. Һалбуки Ибраһим Кәбирлинин ше'риндәки «јер вүс'әтиндә» милјонларла дағ сыға биләр. Үмумијјәтлә, шаирин 1971-чи илдә чап олунмуш әсәрләри көстәрир ки, о, өзү һаггында, өз әмәјинин харигүл'адәлији һаггында белә сәхавәтлә тә'риф демәкдәнсә, әсәрләрини тәкмилләшдирмәклә мәшғул олса, даһа сәмәрәли иш көрәр, ше'ринин лирик гәһрәманы даһа дәрин ичтимаи мә'на кәсб едәр, даһа тә'сирли оларды.

Бә'зән шаирләримиз бу вә ја дикәр әсәрин һансы аудиторија үчүн јазылдығынын фәргинә вармадан, онун әсил үнваныны мүәјјәнләшдирмәдән күтләви мәтбуат органына тәгдим едирләр. Мәсәлән бизә елә кәлир ки, Ислам Сәфәрлинин «Әрлә арвад арасында» ше'ри кичик мигјаслы худмани бир мәчлисдә, сүфрә кәнарында охунмаг үчүн јазылмыш әсәрдир. Буна көрә дә һәмин ше'ри чап етдирмәјә һеч бир објектив зәрурәт јох иди:

Јел нәғмәми елә јајды,
Гәлбим күлә говушајды,
Каш чичәкләр сајрышајды
Әрлә арвад арасында.

Өмүр вида тәбли чалыр,
Кимләр көчүр, кимләр галыр.
Күл балалар көрпү салыр
Әрлә арвад арасында

Ики үрәк бир оларса,
Өвладлары батмаз јаса.
Аравуран дајанмаса
Әрлә арвад арасында.

Ше'р белә бир әсассыз консепсија үзәриндә гурулмушдур ки, әрлә арвад арасында мәһәббәт дејилән шеј, нормал мүнасибәтләр јохдур. Бу дүнјадан көчәндә дә аталар, аналар бахыб көрүрләр ки, онлары бир-биринә бағлајан анчаг өвладлары имиш. Шаирин фикринчә аиләләрдә әрлә арвад арасында бир нөвбәтчи аравуран да дајаныб, мүнасибәтләри корламаг үчүн фүрсәт көзләјир. Белә олмасајды, ики үрәјин (әрлә арвадын) бир олмасы бәлкә дә мүмкүн иди...

* * *

Ән јахшы ше'р анлајышы әсил ше'р севәнин нәзәриндә көзәллик вә тәравәт анлајышы илә бағлы олур: Јә'ни истә'дадынын дәрәчәсиндән асылы олмајараг һәр бир шаирдән о, мәһз јени бир шеј көзләјир: мөвзу јенилији, фикир јенилији, форма јенилији, дујғуларын тәзәлији, һиссләрин тәравәти. Сон заманларда Б. Адил өз әсәрләринин бөјүк әксәријјәтини сонет формасында јазыр. Бә'зән сонетин өзүнүн дә биздә демәк олар ки, ишләнмәмиш өлчүләриндән истифадә едир. Мәсәлән, «Азәрбајчан» журналынын икинчи нөмрәсиндәки һәмин сонетләрин формасы беләдир:

а	в	д	ж
б	г	д	ж
а	в	е	е
б	г		

Икиси 4, икиси исә 3 мисрадан ибарәт олан бу дөрдбәндлик сонетләрин илк бәндләриндә биринчи мисра илә үчүнчү, икинчи мисра илә дөрдүнчү һәмгафијә олдуғу һалда, үчлүк бәндләрин биринчи вә икинчи мисралары гафијәләнир, ахырынчы мисра исә сәрбәст бурахылыр; лакин үчүнчү бәндин сон мисрасы илә ахырынчы бәндин сон мисрасы да гафијәләнир ки, хүсусән бу әламәт сонетин форма вәһдәти илә јанашы ондакы фикрин ифадә бүтөвлүјүнү дә горумаға көмәк едир. Үмумијјәтлә, мараглы тә'сир бағышлајан бу әсәрләриндә Б. Адил заманә вә инсанлар һаггында, сәнәт вә кәләчәк һаггында дујуб дүшүндүкләрини јығчам шәкилдә ифадә етмәјә чалышыр. Лакин гәләм јолдашымызын нәзәрини онун сонетләри үчүн сәчијјәви олан бир гүсура чәлб етмәк истәрдик: бу ше'рләрдә дидактикаја кениш мејдан верилдији үчүн бә'зән мүһакимәчилик поезијаны үстәләјир.

Унутмајаг бир анда инсанлыг гүруруну,
Өмрүмүзә ичирдәк көзүмүзүн нуруну,
Фәхр еләјәк һәмишә алнымызын тәрилә.
Дүшмәјәк һәрислијин чиркаблы
изләринә.
(4-чү сонет)

Учалыб јашајаг, јаныб јашајаг,
Һәјатын јүкүнү севиб дашыјаг.
Каинат бизимлә етсин ифтихар.
(12-чи сонет)

Бир дәфә кәлирик бу дүнјаја биз,
Гајытмыр керијә бир дә кедәнләр.
Нечә мүгәддәсдир, нә гәдәр тәмиз
Өмрүнү јурдуна фәда едәнләр.

(Јенә һәмин сонетдән)

Өзлүјүндә доғру олан бу фикирләр һеч бир е'тираз доғурмур. Лакин бир сыра сонетдә ејни фикир вә мүлаһизәләрин бу шәкилдә тәкрары јерсиз нәсиһәтчилик тә'сири бағышлајыр.

Бу, тәкчә сонетләрә аид бир һал олмајыб, башга ше'рләрдә дә тез-тез мүшаһидә едилән бир гүсурдур. Мәсәлән, Х. Рзанын «Һәр шејин јахшысы» ше'риндә ушаг атасындан хаһиш едир ки, мәнзилә трамвајла јох, такси илә кетсинләр, достларына гызылкүл алсынлар, сәринләнмәк үчүн Шых чимәрлијинә дејил, Түркан саһилләринә кетсинләр. Ата да өвладынын гәлби сынмасын дејә, онун арзуларына әмәл едир. Лакин оғлуна дејир:

Ән бөјүк көзәллик—көзүн ишығы,
Ән бөјүк көзәллик—ағыл, дүшүнчә.
Һәлә дүшүнчәдән бәлкә дә өнчә
Бир ана бәтниндән јерә дүшүнчә
Ағзымыза долан илк удум һава,
Бах, будур дүнјада һәр шејин сафы...

Көрүндүјү кими, шаир мүһакимәчилијә ујдуғундан кимә мүрачиәт етдијини нәзәрдән гачырмышдыр. Чох бакир арзуларла атаја мүрачиәт етмиш ушағын «бир ана бәтниндән јерә дүшүнчә...» гәбилиндән олан моизәјә нечә гулаг асдығыны тәсәввүрүмүзә кәтирәндә онун әвәзинә дарыхырыг. Баласадығын «Гызыл ләкә көтүрмүр», Шәмшад Рзанын «Чәкич сәсләри» ше'рләри дә бизә белә тә'сир бағышлады.

Гуру мүһакимә ше'рдә бә'зән һәддини о гәдәр ашыр ки, нәинки лиризми үстәләјир, һәтта фикир долашыглығына, мәнтигсизлијә кәтириб чыхарыр. Мәсәлән, Муса Јагубун «Мәним каинатым» ше'риндә дејилир:

Дүнјаја кәлмәдим һајла, һарајла
Бир сакит кушәдә, бир дөшдәјәм мән.
Күндүзләр күнәшлә, кечәләр ајла,
Сәһәрләр гушларла көрүшдәјәм мән.

Бу үздәнираг лирик гәһрәмандан суал етмәк олармы ки, әввәла, сән нә үчүн дүнјаја һај-һарајла кәлмәли идин, икинчиси, дүнјаја һај-һарајла кәлмәк о демәкдирми ки, бу субјект өмрү боју һәмишә инсанлардан узаг, өзү демиш, «сакит бир кушәдә», «дөшдә» галмалыдыр? Үчүнчүсү, бу нечә сакитликдир ки, лирик гәһрәман јер үзүнүн ән сәсли-күјлү мәхлуғу олан гушларла һәр күн үлфәт сахлајыр? Бу чүр чавабсыз суаллары ше'рдәки бир сыра дикәр мисралар үчүн дә вермәк оларды.

Биз ше'рдә фикрин поезијаны үстәләдијини гүсур сајыр, онларын аһәнкдарлығыны, вәһдәтини, бир-бирини тамамламасыны тәләб едирик. Лакин тәәссүф ки, бә'зи ше'рләрдә нә поезија олур, нә дә фикир өз ајдын ифадәсини тапыр.

Әһәд Мухтарын «Ики өмрүн мәнзилиндә» ше'ри буна мисал ола биләр:

Нә сән мәним таныдығым сәнсән даһа,
Нә мән сәнин таныдығын мәнәм даһа.
Сәнсизләшән мәнсән даһа
Мәнсизләшән сәнәм даһа.
Салам, сән еј мәнсизләшән
дүнјамызын
Кушә дашы, мәһәк дашы!
Салам, сән еј сәнсизләшән
дүнјамызын
Имәкләјән вәтәндашы!

Бә'зи мараглы әсәрләрини охудуғумуз исте'дадлы гәләм јолдашымыза демәк лазымдыр ки, онун бурада нүмунә кәтирилән гәбилдән олан әсәрләри гуру тавталокијаја апарыб чыхарыр. Ше'р өзү һаггында кифајәт гәдәр ајдын тәсәввүр јаратдығы үчүн, биз дә сәлигәсиз тәртиб едилмиш бу лабиринти ачмадан, өз мүәммалары илә һәмин әсәрдән һеч дә керијә галмајан Иса Исмајылзадәнин «Икијә бөлүнмүш күн» ше'риндәки ашағыдакы мисралары да нәзәринизә чатдырырыг:

Јарымкүн јарымһирс, јарымсәс олдум,
..Мешә говду мәни, гапымызачан.
Мән о күн гајыдыб евә кәләндә,
Ајы ики јерә шаггаладылар.

Үслуб вә ифадә чәһәтдән гарышыг, аз анлашыглы вә мүәммалы олан әсәр һәр шејдән әввәл мүәллиф фикринин өзүнүн долашыглығынын тәзаһүрүдүр. Биз өз кәнч гәләм јолдашларымызы һансы бир идеоложи бүдрәмәдәсә иттиһам етмәк фикриндән узағыг. Бурада сөһбәт әдәби фактларын, бәдии образларын долашыглығындан вә сәлигәсизлијиндән кедир. Демәк истәјирик ки, әсәрдә образлы фикир һәр шејдән әввәл мәһз бир фикир кими ајдын вә конкрет тапылмајыбса, онун бәдии һәлли дә, һәр чүр сөз ојунларындан истифадә едилмәсинә бахмајараг, мүвәффәгијјәтсизлијә мәһкумдур. В. И. Ленинин бу сөзләрини һәмишә јадда сахламаг лазымдыр ки: «Инчәсәнәт халга мәхсусдур. О, өз дәрин ришәләрилә кениш зәһмәткеш күтләләрә нүфуз етмәлидир. Инчәсәнәт бу күтләләр үчүн анлашыглы олмалы вә онлар тәрәфиндән севилмәлидир».

* * *

Журнал вә гәзетләрдә бир шаирин бир, јахуд ики ше'ринин чап едилмәси сон заманларда биздә надир һала чеврилмишдир. Инди силсилә ше'рләр, сикл ше'рләр, дүзүм ше'рләр ады алтында, јахуд адсыз, үмуми сәрлөвһәсиз 10—15, бә'зән исә даһа чох ше'ри бир јердә чап етдирмәк дәб олмушдур. Әлбәттә, бу силсиләләр ичәрисиндә башдан-баша тәзә, орижинал вә мараглы оланлары да вар. Лакин јекнәсәг, чансыхычы, бир-бирини тәкрар едәнләр дә аз дејил. Һәтта јахшы ше'рләринин өзүндә дә бә'зән мүәллиф өзү-өзүнү тәкрар етдијинин фәргинә вармыр. Нәриман Һәсәнзадәнин «Нијә дединиз»... китабындан» башлығы алтында «Азәрбајчан» журналынын үчүнчү нөмрәсиндә мараглы ше'рләри чап олунмушдур. «Јанында дарыхдым сәндән өтәри» ше'риндә о, хошакәлим бир лирик мәнзәрә јарадыр:

Сачларын чијнинә ахды әләнди,
Дүнјаја хурмајы түл сәпәләнди.

«Сәпәләнди» фе'ли түл исми үчүн о гәдәр мәгбул сечилмәмишсә дә, һәр һалда, мәнзәрә бәдиидир, поетикдир; лирик гәһрәман дүнјаја севкилисинин чијнинә төкүлмүш сачлары арасындан бахыр вә она елә кәлир ки, бүтүн мүһитин үзәринә о гызын сачлары рәнкиндә зәриф, хурмајы бир түл чәкилмишдир. Јенә дә һәмин силсиләдә, һәтта журналын һәмин сәһифәсиндә дәрч олунмуш башга бир ше'риндә шаир јазыр:

Сачларын узунә төкүлду бу дәм
Сачларын елә бил түл өрпәк иди.
(«Сонрадан танымыш кими»)

«Кәрбәла чөлүндән дүшсә јолунуз» кими көзәл ше'рләрин мүәллифи үчүн бу, әлбәттә, тәкрардыр!

Гәзет вә журналларымыздакы поетик рубрикалары мүнтәзәм олараг охумаг нәтичәсиндә кәлдијимиз гәнаәт будур ки, (әлбәттә бу гәнаәтә биздән дә хејли әввәл чохлары кәлмишләр), чох јазмаг, чох чап олунмагла ше'ријјәт, идеја-бәдии камиллик бири-бирилә һеч дә һәмишә дүз мүтәнасиб олмур. Сәрдар Әсәдин бә'зи ше'рләриндә раст кәлдијимиз зәиф образлары, ардычыллығын көзләнмәмәси кими һаллары биз сон заманларда бир сыра көзәл әсәрләри илә дә фәргләнән бу исте'дадлы шаирин чох јазмасы вә јазыларыны чап етдирмәк үчүн тәләсмәси илә изаһ едирик. Онун «Улдузум» ше'ри буна мисал ола биләр. Үмумијјәтлә улдузлара, хүсусән дә бәхт улдузуна чох ше'рләр һәср олунуб. Көрәк Сәрдар Әсәд бу улдузу нечә тәрәннүм едир:

Јахшы билир: јашамаг нә, һәјат нә,
Үлфәт нәдир, севки нәдир, улдузум.
Ишыг олдум улдузумун көзүнә,
Көзүмдәдир, евимдәдир улдузум.

Бу сәтирләрдән мә'лум олур ки, шаир улдуз образындан јүксәк мәһәббәт дујғусунун објектини вәсф етмәк үчүн фајдаланмышдыр. Лакин һәмин образын маһијјәтини санки унудан шаир әсәринин дикәр бәндләриндә јери кәлди-кәлмәди улдузу һалландырыр, хырдалајыр, ел арасында дејилдији кими, овсанадан чыхарыр. Куја лирик гәһрәман һәлә ушаг икән улдузу думан вә булуд ичиндән чыхараг онун «папағы илә, әли илә ојнајыб» (?). Буну бәлкә дә баша дүшмәк олар. Лакин улдуз образына иснад верилмиш ашағыдакы мисралары поетик мүкәммәллик нүмунәси кими гәбул етмәк вә онун башына кәлән метаморфозаны дәрк етмәк чох чәтиндир:

Јај күнүндә чаја гармаг атанда
Улдузум да суја кириб чимәрди,
Мешәләрә кетсәм гузу кәзмәјә,
Улдузум да һәзин-һәзин мәләрди.(?)

Көрмәк чәтин дејилдир ки, нүмунә кәтирдијимиз илк бәнддә улдуз мәһәббәт тимсалы олан бир образ кими дүшүнүлмүшдүр. Лакин сонракы бәндләрдә һәмин образа онун маһијјәтинә хас олмајан сәчијјә (гузу кими мәләмәк, сәрт күләк әсәндә көмәјә кәлмәк вә и. а.) зорла пәрчим едилмишдир.

* * *

Јапонијада мараглы бир адәт вар. Вәтәнин һансы кушәси, һансы шаир тәрәфиндән бөјүк сәнәткарлыгла тәсвир вә тәрәннүм олунурса, һәмин јердә сәнәткарын шәрәфинә сал дашлар гојуб, үзәриндә о ше'рин ән ләтиф мисраларыны һәкк едирләр. Јапонија сәфәриндән гајыданлар данышырлар ки, өлкәнин ән кәзәл јерләриндә, тәбиәтин мунис кушәләриндә белә ири дашлара тез-тез раст кәлмәк олур. Буна мән көркәмли јапон шаири Исикава Такубокунун «Сечилмиш лирик ше'рләр» китабыны охујаркән бир даһа инандым. Һәмин китабдан мә'лум олур ки, 27 ил, јә'ни Лермонтов гәдәр јашајыб, өз өлкәсиндә бәлкә дә елә онун гәдәр јүксәк шөһрәт газанмыш Исикава Такубокунун мисралары јазылмыш дашлара вахты илә шаирин ушаглыг илләрини кечирдији доғма кәндиндә, тәһсил алдығы Марноко шәһәринин чиварларында, Хоккајдо адасынын бир чох дикәр кушәләриндә раст кәлмәк олар. Бу дашлар санки јолдан өтәнләрә мүрачиәт едәрәк дејир: «Ајаг сахла, бурада јазыланлары оху вә фикирләш! Ше'рдә тәсвир едилән көзәллији көрмәји вә јашамағы өјрән!». Бу арзу илә јанашсаг, Бәрдәдә Низаминин, Тәбриз чиварында Хәтаинин, Гарабағда Вагифин, Муғанда Сәмәд Вурғунун, Газахда Осман Сарывәллинин, Ширванда Рәсул Рзанын, Бакыда М. Мүшфигин, Көј көлдә Әһмәд Чавадын, Хәзәр саһили бағларында С. Рүстәмин вә М. Раһимин шәрәфинә гојулмуш гијмәтли дашлары хәјала кәтирмәк чәтин дејилдир. Бәс 1971-чи илин Азәрбајчан лирикасынын јекунларына әсасән биз дә белә бир тәдбири һәјата кечирмәјә башласајдыг, көрәсән Азәрбајчанын чохму јериндә шаирләримизин мисралары газылмыш дашлар гојмалы олардыг?

Е'тираф етмәк лазымдыр ки, сон заманлар бу гәбилдән олан көзәл, поетик тәбиәт тәсвирләринә әдәбијјатымызда еһтијач хејли артмышдыр. Һ. Һүсејнзадәнин бә'зи ше'рләри, М. Дилбазинин «Ба-

һар дујғулары» силсиләси, Д. Ордубадлынын «Бәлкә», Мәммәд Исмајылын «Бу, јаз иди», Һафиз Әлинин «Сәһәр вә ахшам», Зүлфүгар Әлијевин «Чичәк», Адил Рәсулун «Бакыда пајыз», «Лөвһә» ше'рләри вә бә'зи әсәрләр бу еһтијачы өдәмәк үчүн аздыр.

Бу әсәрләрин ән јахшылары садәчә тәбиәт тәсвири, мүчәррәд пејзаж лирикасы нүмунәси олмајыб, инсаны, онун дахили аләмини, мүһитә, варлыға мүнасибәтини әкс етдирир.

Абшерон тәбиәтинин көзәлликләри, Хәзәр саһили гызыл гумларынын үзәриндә инсан әлинә, инсан әмәлинә мәхсус бир сеһркарлыгла јарадылмыш чаһчәлал М. Дилбазинин «Баһар дујғулары» силсиләсиндә һәрарәтлә вәсф олунур. Бакы баһарына мәхсус көзәллијин динамикасына бахын: «әлсиз-ајагсыз отлар өз нәфәси илә дашы јарыб ијнә бурунлары илә күнәш ишығына бојаныр, јеничә тикилән гуш јувасында ана үрәји һәјәчанла вурур. Бакыја тәзә тәшриф кәтирмиш чөкә ағачы мин наз-гәмзә илә јашыл готаз бағлајыр. Гарышгалар, арылар, фауна аләминин бу әбәди чәфакешләри бөјүк сә'јлә әлләшир-вурушур, көзәллик вурғуну шаири хумарландырыр, ејни заманда ишә, јарадычы әмәјә һәвәсләндирир».

Адил Рәсул өз әсәриндә тәбиәт лөвһәсинә мүрачиәт едирсә, демәли о, башгаларынын јүз дәфәләрлә көрдүјү, адәт етдији тәбиәт һадисәсиндә индијәдәк һеч кәсин мүшаһидә етмәдији, гејри-ади, јени бир поетик әламәт көрмүшдүр:

Пајыз
сары хәтлә
јарпаглара имза атыб
автограф
сәпир јоллара
(«Бакыда пајыз»)

Кәлди баһар,
ағачлары
гучаглады
будаг-будаг.

Өпүшләрин
јери галды
будагларда
јарпаг-јарпаг
(«Лөвһә»)

Бириндә хәзан фәслинин, дикәриндә исә баһарын тәсвир олундуғу һәр ики әсәриндә тәбиәт һадисәләри елә әламәтдар чәһәтләри вә дәгиг ишләнмиш тәфәррүаты илә тәсвир едилмишдир ки, бакир поетик мәнзәрәләр алынмышдыр. Һәм дә шаир мүмкүн гәдәр аз сөздән истифадә етдијинә бахмајараг, һәр ики һалда тәбиәт лөвһәсинин динамикасыны ше'ринин тәркиб һиссәсинә чевирә билмишдир.

Гејд етмәк лазымдыр ки, тәбиәт мәнзәрәсинин тәсвириндә бә'зи шаирләримиз јерсиз алудәчилијә ујур, каһ чанлы, каһ да чансыз тәбиәтин бу вә ја дикәр һадисәсини елә истигамәтдә тәрәннүм едирләр ки, онларын сәмими нијјәтләриндән асылы олмајараг әкс нәтичәләрә кәлиб чыхырлар. Әмәк инсанын чөвһәридир дејибләр; инсан исә дүнјанын чөвһәри, бу күн, һәтта каинатын бүтүн әсрарлы аләминә өз ирадәсини диктә едән гүдрәтли бир мәхлугдур, јаранмышларын шәрәфлисидир. Лакин бә'зи шаирләр инсаны тәбиәтлә мүгајисә едәрәк чансыз тәбиәти, чанлы, ағыллы вә мүдрик инсандан үстүн тутмаға сә'ј көстәрир (Р. Зәбиоғлу, «Һәсәд апарырам») һәтта, бу нә гәдәр тәәччүблү олса да, инсанлары... гушлардан өјрәнмәјә чағырыр (Ағасәфа, «Гушлар кими»).

Мән гушлардан өјрәнмишәм
Ев гурмағы.
Мән гушлардан өјрәнмишәм
Ев олмағы.
Мән гушлардан өјрәнмишәм
Гушлар кими шән јашајым,
Гушлар кими ахшамачан
Су дашыјым,
Дән дашыјым.
Мән гушлардан өјрәнмишәм.
Өз јувама кәлим-кедим,
Көрпәләрә, гушлар кими,
Ганад верим, дил өјрәдим.
...Истәјирәм гушлар кими өмүр
сүрүм—
О чүр кечсин мәним өмрүм.

Тәбиәт вә чәмијјәт һадисәләринә фәал һуманист мүнасибәт мүасир шаирдән тәләб едир ки, јарадычы инсанын бүтүн ону әһатә едән тәбиәт үзәриндәки доминант мүнасибәтини тәсдиг етсин. Јаранмышларын ән мүкәммәли олдуғу үчүндүр ки, бу күн фрејдизм чарчыларынын нијјәтләринә рәғмән инсан тәбиәтин сәһвләрини дүзәлдир, онун даһа көзәл вә аһәнкдар олмасына чалышыр, илан мәләјән чөлләрә су чыхарыб јени һәјат бәхш едир, көкү кәсилмәкдә олан надир һејванлар, зәриф гушлар үчүн горуглар јарадыр вә и. а. Һәлә биз орасыны демирик ки, мүчәррәд инсан олмадығы кими, мүчәррәд тәбиәт дә јохдур. Әкәр һарадаса, бир груп инсанын, синфи мәнафеји илә әлагәдар олараг, јыртычы маһијјәти, гәрәзкар һәрәкәт вә рәфтары тәбиәтин бакир көзәлликләри илә тәзад тәшкил едирсә, шаир дә һәр шеји өз ады илә адландырмалы, поетик үмумиләшдирмәләриндә исә објектив олмалыдыр.

Фамил Меһдинин «Сизсиз нәләр олармыш...» ше'риндә тутдуғу мөвгеји, гојдуғу инсан вә тәбиәт консепсијасыны биз бу чәһәтдән даһа мүасир, даһа објектив вә даһа мө'тәбәр һесаб едирик:

— Нә вугарлысыныз, а дағлар белә?
— Инсандан алмышыг бу вүгары биз.
Инсан вүгарынын зирвәләрилә
Өлчүлүр бизим дә зирвәләримиз.
— А гүзеј, нә јаман тәмиздир гарын,
Гыш өтүр, јај кәлир, нечә вар, галыр!
— Мәним бу не'мәтим,
Дөвләтим, варым
Тәмиз инсанлардан јадикар галыр.
— А дүзләр, нә гәдәр кенишсиниз сиз,
Һеј узанырсыныз, узаныр Вәтән!
— Јараныб бизим бу кенишлијимиз
Инсан үрәјинин кенишлијиндән.
— Булаглар, нә гәшәнк нәғмәлисиниз!
Сиздән дојан вармы,
Көрмәмишәм мән.
— Бизим бу нәғмәмиз јараныб әзиз,
Доғма инсанларын зүмзүмәсиндән.
Инсанлар, сағ олун!
Дурулур фикрим.
Дүшүнүрәм: сизсиз нәләр олармыш,
Дүнјамыз анасыз ушагтәк јетим,
Ушагсыз гадынтәк сонсуз галармыш!

Халг әдәбијјатынын ширинлији дујулан бу поетик мүһакимә јахшыларын јахшысы олан, каината өз ағлы илә нур чиләјән мүасиримиз инсанын шәрәфинә, онун әмәл вә арзулары, һисс вә дујғулары шәрәфинә көзәл бир һимн тә'сири бағышлајыр.

* * *

Чанлы халг дилинин кениш вә түкәнмәз имканлары, аһәнкдарлығы, инчәликләри, фонетик зәрифликләри кениш бәдии ахтарышлар апармаг истәјән мүасир шаир үчүн чох зәнкин хәзинәдир. Бу хәзинәнин дәринликләринә варыб елми әсасларла тәдгиг едән, ахтаран, тапан, онун гијмәтли инчиләриндән јарадычылыг јолу илә бәһрәләнән сәнәткарлар өз көзәл фикир вә дујғуларыны, көзәл оржинал поетик дилле дә охучулара чатдырмаға мүвәффәг олмуш, буна көрә дә севилмишләр. Јахшы дејибләр ки, һәтта ән бөјүк шаирә белә охшамаға чалышмаг онун һазыр поетик образларындан сағына-солуна истифадә етмәк башгасынын көкләдији тарын телләрини тәрпәтмәјә бәрабәрдир. Кәләчәјин лингивистләри әсримизин 70-чи илләриндә Азәрбајчан бәдии дилинин вәзијјәтини арашдыраркән бу күн һаггында бәһс етдијимиз шаирләри дә охујачаг, мүәјјән објеткив елми нәтичәјә кәлмәк үчүн онларын әсәрләрини әләк-вәләк едәчәкләр. Демәк истәјирик ки, бәдии әсәрин дилинә е'тинасызлыг көстәрән, бу саһәдә сәлигәсизлијә, пинтилијә јол верән шаир јалныз бу күнүн дејил, сабаһын гаршысында да мә'нән чавабдеһ олдуғуну унутмамалыдыр. Буна көрә дә биз совет јазычыларынын V гурултајынын хитабәт күрсүсүндән бу сөзләри дејән натигин һәјәчанларына тамамилә шәрик олуруг: «Өлкәмиздә тәбиәти горумаг, гәдим дөврләрдән галма асар-әтигәни мүһафизә етмәк үчүн ганунлар вардыр. Көрәсән ана дилинин горунмасы үчүн дә белә бир ганун гәбул етмәјә даир дүшүнмәјин вахты чатмајыбмы?».[1] Иш бурасындадыр ки, исте'дадлы, идејача һазырлыглы, һәјат тәчрүбәси зәнкин олан мүәллифләр арасында да бәдии дил тәләбләри бахымындан өз ше'рләринин камиллији гејдинә лазымынча галмајанлар вардыр. Онларын бә'зи ше'рләрини охујурсан, дәрһал көрүрсән ки, ифадә гүсурудур, ону асанлыгла башга сөз, јахуд ифадә илә әвәз етмәк мүмкүндүр.

Бу күнкү ше'римиздә мүшаһидә олунан чидди гүсурлардан бири дил материалларындан гәнаәтлә истифадә етмәмәк, башга сөзлә десәк, сөзчүлүк вә узунчулугдур ки, бу да өз нөвбәсиндә шаири предметсизлијә, риторикаја апарыб чыхарыр. О ше'р узун дејил ки, һәчмчә бөјүкдүр. Узун о ше'рә дејилир ки, орада поетик сөз јох, «су» чохлуг едир. Әлван поетик формаларда јаздығы бир сыра сәмими әсәри илә нәзәри чәлб едән Рәфиг Зәканын сон ше'рләри бу чәһәтдән чох нөгсанлыдыр. Мәсәлән, онун «Тбилиси» ше'рини охујаркән биздә белә тәәссүрат әмәлә кәлди ки, һәмин ше'ри јазмаг үчүн мүәллиф тәсвир објекти олан шәһәри көрмәјә дә биләрди. Бу әсәрдә нәинки Тбилиси үчүн, үмумијјәтлә гардаш Күрчүстан республикасы үчүн, онун шәрәфли тарихи, бөјүк ингилаби ән'әнәләри, мүасир һәјаты, инсаны һејран гојан көзәлликләри үчүн сәчијјәви олан әламәтләрин демәк олар ки, һеч бири поетикләшдирилмәмишдир. Одур ки, ше'рдә Күрчүстан пајтахтынын адыны дәјишиб Дүшәнбә, јахуд Караганда гојсаг, о, ејни монотонлугла охунар, әсәрин тәркиб һиссәләри арасында һеч бир конкрет үнсүрлә әлагәдар е'тираз ојанмаз ки, һәмин үнсүр Дүшәнбәјә, јахуд Карагандаја јох, мәһз Тбилисијә хас олан сәчијјәви әламәтдир. Әсәрин өзүнә мүрачиәт едәк:

Вар ол, Тбилиси, вүс'этинлә
Јүксәл көјә, илһамын мүбарәк!
Вар ол Тбилиси, парла һәр күн!
Вар ол Тбилиси, һәр заман күл!

Вар ол Тбилиси, вар ол, еј дост!
Бир нурлу сабаһа јар ол, еј дост!
Бир даими илк баһар, ол, еј дост!
Өмрүн боју бәхтијар ол, еј дост!

Ејни сөзләри Р. Зәканын «Әлинчә галасы» ше'ри һаггында да демәк олар:

Көнлүм илһама кәлди,
Бу јерләрә кәлинчә,
Сән мәкәр бу јерләрин
Тимсалымы Әлинчә?
...Мәнә елә кәлир ки,
Бир нәғмәјдин бир заман,
Јүксәлиб инчәлинчә,
Варлығын ше'рләшиб.

Биринчи бәнддәки «сән... тимсалымы» ифадәси дилимизи јени өјрәнән адамын мүрачиәтини хатырладыр; онун икинчи бејтиндәки суал исә һеч бир заман мәһз бәдии суал әвәзинә ишләдилә билмәз. Сон бәнддә нәғмәнин јүксәлиб, инчәлиб нәһајәт варлығынын ше'рләшмәси (?) просеси дә сәлигәсиз сөз ојунундан башга бир шеј дејилдир, кәтирдијимиз ше'рләрдә һајлы-күјлү мүрачиәтләр, јекнәсәг хитаблар, риторика, һәр ики әсәрдән охучунун көрмәк истәдији поетик образы көлкәдә гојмуш, шаири уғурсузлуға апа-

[1]Михаил Алексејевин чыхышындан, «Литературнаја газета», 7 ијул, 1971-чи ил.

рыб чыхармышдыр. Аға Лачынлынын «Ат белиндә», Сабир Алмазовун «Көјкөз дәниз» ше’рләри дә риторик тә’сир бағышлајыр. Бу гүсуру әмәлә кәтирән башлыча сәбәб одур ки, мүәллифләр Вәтәни тәзә, бәдии ахтарышлар вә орижинал кәшфләр әсасында тәсвир вә вәсф етмәк әвәзинә гуру, зәиф мәдһнамә јолу илә кетмишләр.

Һазырда әсәрләри кениш јајылан вә јахшы да охунан шаирләримиздән Бәхтијар Ваһабзадәнин «Нејтрал зона» адлы марағлы бир ше’ри вар. Бу әсәриндә шаир өз сөзү, ирадәси, өз симасы олмајан адамлара гаршы һаглы гәзәбини ифадә етмәк үчүн дөвләтләрин сәрһәдләри арасындакы нејтрал золагдан бирраситә кими истифадә етмишдир:

Бир кимсәјә
нә хејри, нә зәрәри вар.
Лал, кар дурар
Сәрһәд боју.
Нә тоју јох,
Нә јасы јох.
Бу бәдбәхтин
өз сифәти,
симасы јох.

Тәәссүф ки, јахшы тапылмыш бу бәдии образ дил бахымындан гүсурлудур. «Нә тоју јох, нә јасы јох» мисралары илә шаир нә демәк истәјир? Мә’лум олур ки, ики инкарын бир играр (тәсдиг) әмәлә кәтирмәсинә даир дилимиздә мөвчуд олан ганун бурада позулмушдур. Әслиндә ардычыллыг тәләб едирди ки, һәмин мисралар «нә тоју вар, нә јасы вар» шәклиндә јазылсын. Бунун тамамилә әксини верән формадан истифадә олундуғу үчүн ше’рдәки образ натамам чыхмышдыр. Бу сәтирләри јазаркән јадымыза али мәктәбләрә кечән илки гәбул имтаһанларынын јекунларына даир Б. Ваһабзадәнин дәрч етдирдији бир мәгалә дүшүр. О, һәмин мәгаләсиндә беләбир мүлаһизә ирәли сүрүр ки, техники фәнләрдән јүксәк гијмәт алмыш кәнчләрин јазы ишиндән (Азәрбајчан дили вә әдәбијјатындан) кәсилмәси онларын али мәктәбә кирмәсинә мане олмамалыдыр. «Әкс һалда биз али мәктәбин гапыларыны истe’дадларын үзүнә гапамыш оларыг, чүнки истe’дад норма танымыр... Биз ону грамматик нормалар гәлибинә сала билмәрик. Чүнки онун өз истe’дадына мүнасиб өз үслубу вар...» вә с.

Бу мәгаләдә үслуб вә савад кими ики мүхтәлиф анлајыш бир-биринә гарышдырылмыш, бә’зи мәктәбләримиздә дил вә әдәбијјат дәрсләринин ашағы сәвијјәдә олмасы һалларына һагг газандырмаға јерсиз тәшәббүс едилмишдир. Али мәктәбләрә јени гәбул гајдаларында (бах: «Правда» гәзети, 15 март 1972-чи ил) оғлан вә гызларын биртәрәфли инкишафынын, јә’ни онларын јалныз бир фәнн (дејәк ки, ријазијјат јахуд кимја) үзрә мөһкәм билик газанмасынын гаршысыны алмаг үчүн мүвафиг тәдбирләр мүәјјән едилмишдир. Бундан сонра өлкәмизин бүтүн али мәктәбләриндә дил вә әдәбијјатдан гәбул имтаһаны көтүрүлмәси кәнчләрин ичтимаи елмләр саһәсиндә чидди чалышмасына, үмуми сәвијјәләринин јүксәлмәсинә сәбәб олачагдыр. Бу күн халг тәсәррүфатынын ән мүхтәлиф саһәләриндә чалышан кәнч мүтәхәссисләрдән јалныз өз ихтисасына дәриндән јијәләнмәк дејил, дил, әдәбијјат, тарих, естетика вә с. елмләр саһәсиндә дә биликли вә һазырлыглы олмаг тәләб едилир.

Бә’зи ше’рләрдән кәтирдијимиз мисаллар бир даһа белә бир мә’лум һәгигәти тәсдиг едир ки, граматик нормалар һамы үчүн, о чүмләдән истe’дадлы јазычылар үчүн дә ганундур; бу ганунлара кифајәт гәдәр әмәл едилмәдикдә арзу олунмаз нәтичәләрә кәтириб чыхарыр.

Ше’р дили ону јараданлардан зәркәр иши көзләјән зәриф бир аләмдир. Лирик ше’рдә сөзләрин сечилмәси, вәзнин аһәнкдар вә ахычы олмасы, вурғунун јери вә дикәр үнсүрләр шаирдән хүсуси һәссаслыг тәләб едир. Ше’р дилинин лүғәт тәркибини зәнкинләшдирмәк, она јени тәсвир вә ифадә васитәләри кәтирмәк дә чох инчә бир мәсәләдир. Кечән ил бә’зи марағлы ше’рләрини охудуғумуз Атиф Зејналлынын «Он мин чинар» әсәриндәки

Тој сүфрәси јығышмајыр
Гәлбә КӨРПҮ ЧӘКӘНЛӘРИН

бејтиндә курсивлә верилмиш ифадәјә нәзәр салаг. Һеч бир грамматик ганунда јазылмаса да, мә’лум һәгигәтдир ки, Азәрбајчан дилиндә көрпүчәкән демәзләр. Чүнки бу дилин лүғәт тәркибиндә һәмин анлајыш көрпүсалан кими ифадә едилир. Јахуд Ибраһим Кәбирлинин ашағыдакы мисралары мүасир поезија дилинә јенилик кәтирмәк иддиасында ола биләрми?

Сәси, үнү доғрасан,
Тикә-тикә гәһр олар.
Доғрананын ситәми
Дама-дама бәһр олар.

Јенә дә һәмин шаирин «Мәним архам» ше’риндәки бу мисралара диггәт един:

Гәлби дағa сөјкәнибдир архам мәним.
Еһтијачын чајнағында сызламајыр
јахам мәним(?)

Истәр-истәмәз шаирә суал вермәли олурсан ки, јаха да сызлајармы?

Лирикадан јени сөз, јени фикир, поетик кәшфләр тәләб олундуғу бир заманда Кәрим Фаигин «Севки нәғмәси» ше’риндән алдығымыз бу бировуч сөз јығыны кимә лазымдыр?

Дүшүнә билмәдим мән сәндән ајры,
Үрәк дөјүнәрми бәдәндән ајры?
Бүлбүл чәһ-чәһ вурмаз күлшәндән
ајры.

* * *

Кечән ил поезијамызын јени нәслинә мәнсуб олан кәнч әдәби гүввәләрин дә јарадычылығында фәрәһ доғуран һаллар аз олмамышдыр. Сабир Рүстәмханлы, Рәфигә Һүсејнова, Вагиф Ибраһим, Чинкиз Әлиоғлу, Әшрәф Шәфи, Тофиг Хәлилов вә башгалары мүһитә өз фәрди поетик бахышларынын нәтичәси олан әсәрләрлә чыхыш етмишләр. Фәрәһлидир ки, кечән илин октјабр ајында Јереванда кечирилән Үмумиттифаг поезија фестивалында өз гәләм јолдашларыны тәмсил етмәк шәрәфи мәһз ше’римизин бу нәслинин нүмајәндәләриндән С. Рүстәмханлы вә Р. Һүсејнова кими истe’дадлара нәсиб олмушдур. «Азәрбајчан кәнчләри» гәзети редаксијасы нәздиндәки «Мүждә» јарадычылыг бирлијини, Әли Кәрим адына «Кәнчлик» поезија клубунун (Сумгајыт) мүдавимләри арасындакы тәзә сөз ахтарышлары тәгдирә лајигдир. Т. Хәлиловун «Кәрәк олум» поезијамызда јеничә көрүнмәјә башлајан кәнчлијин јарадычылыг мәгсәдини ајдын ифадә едир:

Һәр нә олсам, ај инсанлар,
Ахыр сизә кәрәк олум,
Кәрәк олум!

Кәнч истe’дад елә бир чешмәдир ки, истe’дад саһибинин ону дүзкүн истигамәтләндирмәсинин, өз конкрет вәзифәләрини вә бөјүк амалыны ајдын шәкилдә мүәјјәнләшдирмәсинин чидди әһәмијјәти вардыр. Вәтәнимизә, чәмијјәтимизә, садә зәһмәт адамларына кәрәк олмаг чох шәрәфли арзудур вә бу бөјүк арзу наминә гәләм ишләтмәјә башламағы үрәкдән тәгдир едир, бу јолда кәнч мүәллифләрә јарадычылыг наилијјәтләри арзулајырыг.

Биз Әшрәф Шәфини һәлә көрмәмишик. Лакин ше’рләриндән ону тәсәввүр етмәјә чалышдыг. О, бизим нәзәримиздә көзәллијә гаршы һәссас, һәм дә бу көзәллији хәјалларда јох, һәјатымызын өзүндә ахтаран, тапан вә өз дујғулары әсасында тәрәннүм едән бир кәнчдир. Гәдимләрдә азәрбајчанлыларын уча дағлар гојнунда инша етдији нәғмәкар Шушаны Әшрәф Шәфи белә көрүр:

Шәһәр нәғмә кими ганадланараг,
Гонуб бу дағларын додагларына.
Нәсә пычылдајыр һеј ахшам, сәһәр
Әнкин үфүгләрин гулагларына.

Нефт дашларыны вә онун дәнизи рам едән сакинләрини исә кәнч шаир бу чүр көрүб көстәрмишдир:

Фәһләләр—гәрибә балыгчылартәк
Дәнизин һирсинә тор атыбдылар.
Далғалар диз чөкүб әјилсин дејә.
Јеримиз бир гәдәр бөјүсүн дејә,
Гасырға үстүндә, туфан үстүндә
Кичик бир планет јарадыбдылар.

Бу ше’рләри охујурсан вә фәрәһ дујғусу илә фикирләширсән ки, кәнч шаир сөзүнү образлы демәк үчүн марағлы ахтарышлар јолуна чыхмышдыр. Бу фикри Чинкиз Әлиоғлунун бә’зи ше’рләри һаггында да демәк олар. Онун «Ичәри шәһәр» ше’риндә бир бәдии тамлыг көрдүк. Әсәрин бүтүн тәшбеһләри дәнизлә бағлыдыр. Шәһәрин назик дарысгал күчәләрини кәнч шаир балыгчы торуна бәнзәдир. Пәнчәрәләрдә сајрышан ишыглар ахшамлар суларда чырпынан гызыл балыглары андырыр. Бу шәһәрин дамлары—јелкәнләри күләкләрә сәрилмиш көјәртәләрдир. Дәниздән баханда бир-биринин үстүнә чыхмыш кими көрүнән евләри саһилә доғру елә маиллидир ки, куја бу саат хырдача гајыглар кими суја төкүләчәкләр. Әлбәттә, дәниздән бахаркән бүтүн әсас әламәтләрилә кәмини хатырладан Ичәри шәһәр үчүн һәмин образлар силсиләси бахымындан Гыз галасы да ә’ла бир дор ағачы кими көрүнәчәкдир.

Лакин тәәссүф ки, бә’зи кәнчләр мөвзу касадлығы чәкир, ше’рләринин идеја-бәдии кејфијјәтини јүксәлтмәјә лазымынча фикир вермирләр. Онларын әсәрләриндә поетик мәдәнијјәт зәифдир. Мәсәлән, Рафиг Јусифоғлунун «Дүз-әјри» ше’риндә дејилир:

Әјринин кимсәјә ахы нә хејри,
Дүзләрә һәмишә еһтијач олур.
Бәс нәдән мешәдә јашајыр әјри,
Кәсилән һәмишә дүз ағач олур?

Ше’ри охујуб өзүн-өзүнә белә бир суал верирсән ки, көрәсән адичә һәјат һәгигәтиндән мүәллиф нә үчүн мүәмма дүзәлтмишдир? Биринчи бејтдә инсанлардан, икинчидә исә ағачлардан сөһбәт кетдијинин фәргинә вармајан кәнч шаир онлары ејниләшдирир вә арзу едилмәз бир үмумиләшдирмәјә тәшәббүс көстәрир.

Бухсај Мурадын «Јаш олмасајды» ше’ринин ики бејти арасында һансы үзви рабитә вардыр?

Ајағым сүрүшүб јыхылардыммы
Јолларын синәси јаш олмасајды?
Дост-таныш ичиндә сыхылардыммы,
Көзәл гыз, үрәјин даш олмасајды?

Бурада башгалары үчүн нүмунә көтүрмәјә демирик, садәчә олараг охучулар илә бөлүшмәк үчүн һансы бөјүк фикир, һансы инчә поетик дујғу вар? Вә әкәр бу дејиләнләр јохдурса, көрәсән ше’р нәјин наминә јазылмыш вә чап едилмишдир?

Аббас Пирәһмәдлинин «Тәбәссүм дүнја» ше’ри дә мәһз бу чәһәтдән нөгсанлыдыр:

Әсрин өвладыјам, гызыјам, зәрәм
Нејчиндир бу даш-гаш, лә’лләр,
үзүкләр?
Итә, пишијә дә һөрмәт едәрәм;
Тәки сән гапымдан кир үзү күләр.

Нисбәтән чохдан јарадычылыға башламыш кәнч шаирләр арасында Хыдыр Аловлу јахшы јазыр вә чох чап олунур. Лакин о да, бә’зи тәчрүбәли гәләм јолдашлары кими, тәләсир, ше’рләрини чиј-чиј чап етдирир. Мәсәлән, «Кәл, Күрүм, кәл!» ше’риндә о јазыр:

Одлар јурду дөндү атым мејданына
Һүнәринин зирвәсинә әл узатды.
Перикеји гоһум-гардаш өлкәләрә,
Апокеји улдузлара кетди чатды.
Инди онун фәрәһини дүнјалара
таныдан
Меридианлар, паралелләр бөјүјүр.
...Доламында јени-јени сәһәрләр вар,
Шәһәркөркәм гәсәбәләр,
Өзүкөркәм шәһәрләр вар,
Кәл Ширвана, кәл Муғана, кәл Милә,
Су истәјир нечә јанлар, кәл дејим!
вә и. а.

Бүтүн башга чәһәтләри бир тәрәфә гојараг «атым мејданы» ифадәсинин нә демәк олдуғунун фәргинә вараг. Бәлкә шаир буну «атәш мејданы» әвәзинә ишләтмишдир? Дејә билмәрик. Һәр һалда бу сөз бирләшмәсинин биринчи тәрәфинин ифадә етдији мә'наларын һеч бири (атым-мәним атым; атым-мән атым) бу ифадә үчүн кара кәлмир. Бәс елә исә ше'рдә ифадәни елә-белә, кәлиши көзәл ишләдәрләрми?

Нүсрәт Кәсәмәнлинин «Кәләчәјәм», Малик Фәррухун «Бу илин дүнјасы», Ағаәли Гасымовун «Ушаглығым», Әнвәр Рзанын «Сүд», Мәһәррәмоғлунун «Сәни сәсләјирәм», Хејрулла Чамалын «Мән гәзет сатырам» ше'рләри дә дил вә ифадә чәһәтиндән чох гүсурлудур. Ахырынчы ше'рдәки:

Мән гәзет сатырам сәссиз-сәмирсиз,
Фикир аләминин тәәссүбкешијәм

мисраларында ше'ријјәт наминә нә вар? В. Мајаковскијә көрә инсан бејнинин, гәлбинин елә кушәләри мөвчуддур ки, онлара поезијадан гејри һеч бир дикәр јолла нүфуз етмәк мүмкүн дејилдир. Јухарыда парчаларыны мисал кәтирдијимиз ше'рләр бөјүк сәнәткарын дедији бу јүксәк јарадычылыг тәләбинә чаваб вермәкдән нә гәдәр узагдыр!..

Е'тираф етмәк лазымдыр ки, ше'р јазанларын сајы сон вахтлар хејли артмышдыр. Онларын арасындан надир тапылан әсил поетик исте'дадлары кәшф етмәк, ше'римизин кәләчәји наминә беләләринә һәр чүр көмәк етмәк јарадычылыг тәшкилатларынын, еләчә дә көркәмли сәнәткарларымызын мүгәддәс борчудур. Лакин һәмин нүфузлу тәшкилат вә јолдашларын бир вәзифәси дә вар. Онлар јазы-позуја биһудә вахт сәрф едән бә'зи мүәллифләрин көзүнү ачмагда, јерини танытмагда, онлары чәмијјәтимиз үчүн (елә о кәнчләрин өзләри үчүн дә) даһа фајдалы олан башга әмәк саһәләринә истигамәтләндирмәкдә һәмин јолдашлара көмәк көстәрмәлидирләр. «Правда» гәзетиндә чап олунмуш кичик бир ше'рин мәзмунуну бурада хатырлатмаг чох јеринә дүшәрди: «Јахшы охумағы бачаран вә охунан маһныны анлајан кәсләрә ешг олсун! Ешг олсун о кәсләрә ки, бәдии әсәр јазмаға мә'нәви һаггы олдуғуну баша дүшүр! Бир дә о адамлара ешг олсун ки, лајигинчә охумаг вә лајигинчә јазмаг габилијјәти олмадығыны дәрк етдији үчүн, маһны охумур вә бәди әсәр јазмыр!» (Тәнзилә Зумакулова. Тә'рифнамә. «Правда» гәзети, 22 сентјабр 1971-чи ил).

Көрүндүјү кими, биз бурада мүасир поезијанын инкишафынын вачиб нәзәри проблемләрини гојмамышыг, мә'рузә вә мәгаләләрдә дөнә-дөнә хатырладылан поетик ән'әнәјә мүнасибәт, новаторлуг ахтарышларынын сәмәрәлилији, ше'р вәзнләринә мүнасибәт вә с. мәсәләләрдән мүфәссәл данышмамышыг. Вәзифәмиз 1971-чи илин Азәрбајчан лирикасынын конкрет фактлары әсасында онун һаггында үмуми тәсәввүр јаратмагдан ибарәт олмушдур.

Мүасир Азәрбајчан лирикасынын наилијјәтләри көз габағындадыр. Классик ше'римизин, һабелә мүасир рус вә дүнја поезијасынын гијмәтли ән'әнәләри үзәриндә пәрвәриш тапан, көркәмли вә тәчрүбәли сәнәткарлардан башламыш кәнч исте'дадлара гәдәр гүввәтли гәләм саһибләринин јени ахтарышлары әсасында зәнкинләшән лирикамызын бурада көстәрилән гүсурлардан азад олуб, даһа бөјүк сүр'әтлә ирәлиләјәчәјинә вә чәмијјәтимизин тәләбләринә даһа јүксәк сәвијјәдә чаваб верәчәјинә үрәкдән инанырыг.

●

Паша ҺАЧЫЈЕВ

РӘССАМ ӨМРҮНДӘН СӘҺИФӘЛӘР

●

Өмрүнүн мә'налы вә мәһсулдар күнләрини јашајан фырча устасынын јарадычылыг ателјеси. Таблолар, етүдләр, зарисовкалар... Һиндистан сәфәриндән јенинчә кәтирилмиш онларча рәнкли рәсмин нәгш едилдији албом. Онун һәр вәрәгиндә рәнкләрә, чизкиләрә, ифадәли штрихләрә чеврилмиш сәнәткар нијјәти, илһамла бәстәләнмиш көзәл бир мелодија јашајыр. Зөвглә ишләнмиш, үрәкачан тәсвирләр ичәрисиндә еләләри дә вар ки, инди көврәк вә јаваш сәсләнсә дә, идеја тутумуна бәдии-фикри дәринлијинә көрә бир вахт рәнкләр полифонијасына чевриләчәк, тамашачылара көстәриләчәк; Азәрбајчан сәнәткарынын дост һинд халгы илә башладығы бөјүк вә мәзмунлу јарадычылыг диалогунда јени тематик таблолар силсиләси олуб парлајачагдыр.

Рәссам ателјеси. Көзәллик јарадан инсан үнсијјәти, әмәјин, илһамын исти нәфәси. Фырчалар, рәнкләр вә үстү бојалы палитралар. Бир дә китаблар. Сәнәткарларын сәнәткара бәхш етдикләри китаблары вәрәгләјирәм. Фәрди јарадычылыг сәркиләринин тәәссүрат китабларындакы рә'јләрә, мәтбу јазыларда, мүхтәлиф тәбрикләрдә ифадә едилмиш үрәк сөзләринә нәзәр јетирирәм:

«Әзиз Микајыл! Сизи көзәл вә илһамлы сәркиниз мүнасибәтилә тәбрик едирәм. Сиз әсил рәссамсыныз. Сизә бундан даһа бөјүк мүвәффәгијјәтләр арзу едирәм.

ССРИ халг рәссамы, Ленин мүкафаты лауреаты **Серкеј КЕРАСИМОВ**».

«Будур, М. Абдуллајевин ири һәчмли таблосу. Рәссам бу әсәрини «Севинч» адландырыб. Ләвһә рәнкләр вә ишыгла һәдсиз дәрәчәдә долғундур. Көзгамашдырычы гызмар күнәш шүаларында бәрг вуран аллы-күллү чәнуб тәбиәти ичәрисиндә, чәмәнликдә доғма баласы илә бир гадын тәсвир едилмишдир. Таблода Авропа пленерини, јахуд импрессионизми хатырладан һеч бир шеј јохдурса да, бурада һәјат ешги, нәһајәтсиз бәхтәвәрлик наминә әсил илһамлы бир һимн бәстәләнмишдир.

Академик **Игор ГРАБАР**».

«Микајыл Абдуллајев јарадычылығы олдугча чохшахәли вә чәзбедичидир. Рәссамын мүшаһидәчилији вә һәјатсевәрлији онун әсәрләрини вә јарадычылығыны даһа да мараглы етмишдир. Мән, рәссама чансағлығы вә мүвәффәгијјәтләр арзулајырам.

ССРИ халг артисти, профессор **БҮЛБҮЛ**».

«Әсәрләриндән һәдсиз зөвг алдығым бөјүк рәссама үрәкдән тәшәккүр едирәм.

Ән јахшы арзуларла.

Азәрбајчан ССР Елмләр Академијасынын һәгиги үзвү, ССРИ халг артисти, Ленин мүкафаты лауреаты **Гара ГАРАЈЕВ**».

«Микајыл Абдуллајев бөјүк сәнәткардыр... О, көзәл инсандыр. Сосиалист Әмәји Гәһрәманы, Ленин мүкафаты лауреаты **Мартирос САРЈАН**».

«Көзәл рәссам Микајыл Абдуллајевә, дәрин һөрмәт вә ән јахшы арзуларла. ССРИ халг рәссамы, Ленин мүкафаты лауреаты **Семјон ЧУЈКОВ**».

Белә јазыларын мүәллифләри арасында һәмјерлимизин јарадычылығы вә шәхсијјәти һаггында көзәл фикир сөјләјәнләрдән Павел Корин вә Галина Уланова, Јекатерина Белашова вә